

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ ทฤษฎีกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงทางสังคม¹ (Social Construction of Reality) ของ Peter L. Berger และ Thomas Luckmann และแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยแนวคิดกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงทางสังคม จะเป็นกรอบความคิดทฤษฎีหลักในการศึกษา เพื่อสร้างมโนทัศน์ และ กรอบความคิดในการวิจัย รวมทั้งการวิเคราะห์ และ อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้จากผลการศึกษาด้วย สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางการให้ความหมายต่อเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำทางการปกครอง และ ประชาชนในชุมชนอาข่า รวมทั้งวิเคราะห์ความสอดคล้องของวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่ากับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังได้ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ตลอดจนนำมาใช้ในการวิเคราะห์ และ อภิปรายผลการศึกษา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ทฤษฎีกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงทางสังคม (Social Construction of Reality)

ทฤษฎีกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงของสังคมเป็นแนวคิดที่สำคัญในอเมริกา จากงานของ ปีเตอร์ แอล เบอเกอร์ (Peter L. Berger) และ โทมัส ลัคมาน (Thomas Luckmann) ในหนังสือ *The Social Construction of Reality* ในปี 1966 ซึ่งได้อธิบายให้เห็นถึง

¹ทฤษฎี Social Construction of Reality มีนักวิชาการใช้คำว่า การประกอบสร้างความจริงทางสังคม หรือ การสร้างความจริงทางสังคม และอื่นๆ สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงคำว่า กรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงของสังคมจาก สุรพงษ์ โสภนะเสถียร (ความรู้หลังนวมัย, 2552, น. 70-71) ซึ่งอธิบายถึงแนวการศึกษาแบบนวมัยที่มีศูนย์กลางความคิดอยู่ที่วิทยาศาสตร์อาศัยหลักการสำคัญคือ การสร้างกรอบจินตนาการ (constructivism) กรอบจินตนาการสร้างสรรค์หรือเรียกสั้นๆว่ากรอบจินตนาการ เป็นแนวทางที่นักวิทยาศาสตร์ต้องใช้ควบคู่ไปกับการค้นพบทางวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เล็กน้อยมองไม่เห็นด้วยสายตาและสิ่งที่อยู่ไกลจนสัมผัสไม่ได้ เช่น โครงสร้างอะตอมหรือเอกภพ construct มีความหมายว่าหลายอย่างรวมทั้งประกอบสร้าง แต่ความหมายที่ใกล้เคียงควรจะใช้คำว่า กรอบจินตนาการ

สังคมวิทยาของความรู้ (sociology of knowledge) ที่ให้ความสนใจกับทุกสิ่งทุกอย่างที่ก่อให้เกิดความรู้ในสังคม โดยแนวทางนี้จะให้ความสำคัญกับความรู้ในสังคมว่า เป็นแหล่งที่มาของโลกทัศน์สำหรับมนุษย์ในสังคมซึ่งในที่นี้จะมีความหมายครอบคลุมถึงทัศนะ (Idea) ความคิด (thought) ค่านิยม (values) และจิตสำนึก (consciousness) ซึ่งภายใต้สังคมวิทยาของความรู้ที่เน้นบรรดาความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับจากสิ่งต่างๆไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ใด ๆ คำสอนทางศาสนา ประสบการณ์ คำบอกเล่าจากผู้อื่น ฯลฯ จะเป็นตัวกำหนดโลกทัศน์ของมนุษย์ในสังคมนั่นเอง

นอกจากนั้น ประเด็นหลักของแนวคิดนี้ยังชี้ให้เห็นถึงวิถีทางที่ปัจเจกบุคคล และกลุ่มมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความรู้ของพวกเขาเกี่ยวกับ ความจริงทางสังคม (Social reality) โดยการสร้างความจริงทางสังคมนั้นถูกมองในฐานะที่เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง ดำเนินต่อเนื่องกันไป และความจริงนั้นได้ถูกผลิตซ้ำจากการกระทำของบุคคลซึ่งอยู่บนพื้นฐานการตีความ และความรู้ของพวกเขาในเรื่องนั้น ๆ ดังนั้น ความรู้ (knowledge) และมโนทัศน์ของบุคคล (concept) หรือ ความเชื่อเกี่ยวกับว่า อะไรคือ ความจริง (reality) จึงกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นจากสังคมนั่นเอง (Berger, Peter L. and Luckmann Thomas, 1966)

เบอเกอร์ และ ลัคมาน ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งมีลักษณะการวิพากษ์แนวคิดและวิธีการของปฏิฐานนิยมที่เชื่อว่า ความรู้เกิดจากการตระหนักในการดำรงอยู่ของสิ่งหนึ่ง ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส และมนุษย์ถูกสร้างขึ้นด้วยพลังทางสังคมในขณะที่สำนักปรากฏการณ์วิทยาเชื่อว่า ความรู้ที่มนุษย์ได้รับนั้นเป็นการถ่ายทอดจากผู้อื่นและสังคม เป็นความรู้ที่ไม่ได้รับรู้โดยตรง และเมื่อมนุษย์มีประสบการณ์จริงในสิ่งต่างๆ แล้ว มนุษย์ก็จะให้ความหมายแก่สิ่งๆนั้น(และโลก)ตามการรับรู้ของตน พฤติกรรม หรือการกระทำของมนุษย์จึงเป็นผลจาก **วิธีการที่มนุษย์ให้ความหมายแก่โลก** จะเห็นได้ว่า มนุษย์สร้างโลกทางสังคม (Social world) ด้วยตนเอง ความรู้ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นจากการสร้างโลกทางสังคม โดยการสร้างความหมายให้แก่ การกระทำของตนเองและผู้อื่น **ความจริง** จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสำนึก (consciousness) ของบุคคล แล้วเชื่อมโยงเข้ากับความคิดและการกระทำ ดังนั้น ลักษณะสำคัญของมนุษย์ คือ **การมีอันตรกิริยาทางสังคม (social interaction)** กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั่นเอง (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2551, น. 115-116)

นักคิดในสำนักปรากฏการณ์วิทยาคนสำคัญซึ่งเป็นต้นกำเนิดของการศึกษาในแนวนี้คือ เอ็ดมุนด์ ฮูสเซิร์ล (Edmund Husserl) อธิบายคำว่า ปรากฏการณ์ (Phenomenon) ในสองความหมาย **ความหมายแรก** หมายถึง สิ่งที่ถูกรับรู้ เช่น สิ่งที่เรามองเห็น สิ่งที่เราสัมผัส ฯลฯ ส่วน**ความหมายที่สอง** คือ สิ่งพิเศษ เหนือกว่าปกติธรรมดา เป็นสิ่งที่เราอธิบายไม่ได้ หรือเป็น

พลังเชิงจิตวิญญาณ (spiritual force) ความหมายแรกของคำว่า ปรากฏการณ์ คือ ความหมายปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน เรายอมรับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวเราในเชิงกายภาพ ความหมายที่สองเป็นการ “ตีความ” สิ่งเหล่านั้น เมื่อรับรู้แล้ว เราตีความหรือให้ความหมายว่า **โลกที่เป็นจริง** คือ โลกที่เกิดจากการตีความหรือการให้ความหมายของมนุษย์นั่นเอง

ฮุสเซิร์ล เริ่มเสนอแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา โดยเน้นการวิเคราะห์และบรรยายชีวิตประจำวัน (everyday life) ของบุคคล เขาเชื่อว่า ประสบการณ์ หรือความรู้เกี่ยวกับทุกสิ่งในโลกเป็นสิ่งที่ จิตสำนึกสร้างขึ้น ดังนั้น มนุษย์จึงสร้างความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมขึ้นจากประสบการณ์ของตน ในขณะที่ ชูทส์ ได้นำความคิดของ ฮุสเซิร์ล มาขยาย ชูทส์ โดยสนใจเรื่องของชีวิตประจำวันเช่นกัน เขาเสนอให้ศึกษาและสร้างความรู้ที่เป็นสามัญสำนึก (common sense knowledge) ความรู้ที่เป็นสามัญสำนึกได้มาจากการศึกษาชีวิตประจำวันของคนอย่างละเอียด เพื่อให้เห็นผู้กระทำทางสังคม และ อันตรกิริยาที่ผู้กระทำมีระหว่างกัน ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจ สำนึก และพฤติกรรมของมนุษย์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2551, น. 118-120)

ชูทส์ ระบุว่าองค์ประกอบหลักสามอย่างที่ทำให้เราเข้าใจระเบียบสังคมในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย

- **สามัญสำนึก (common sense)** คือ ความรู้ที่เราสะสมไว้เกี่ยวกับการตีความและการกระทำตามแบบของตัวเรา หรือกลุ่มของเราเอง
- **การจัดประเภท (typification)** คือ การจัดแยกแยะสิ่งต่าง ๆ และบุคคลเป็นประเภท ตามประสบการณ์ของเรา รวมทั้งการจัดกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และแบบแผนการใช้ชีวิต สิ่งนี้รวมกันเป็นคลังความรู้ของบุคคล
- **ภาวะตอบสนองกัน (reciprocity)** คือ การคาดคะเนว่า คนอื่นก็รับรู้โลก (ทางสังคม) เช่นเดียวกับที่เรารับรู้

องค์ประกอบสามส่วนซึ่งมีลักษณะเป็นอัตวิสัยนี้ เป็นตัวกำหนดระเบียบในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดโลกแห่งสามัญสำนึกที่ผู้คนรับรู้ร่วมกัน ถ้าเมื่อใดที่ระเบียบนี้ล่มลง กล่าวคือ ผู้คนไม่ได้รับรู้สิ่งต่างๆ ในความหมายเดียวกัน ระเบียบของสังคมก็จะสลายไปเกิดความวุ่นวายสับสนเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันหากสังคมไม่มีโลกทางสังคมที่ผู้คนรับรู้ร่วมกัน สังคมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ (Slattery, Martin, 2003)

เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน ซึ่งเป็นศิษย์ของชูทส์ได้นำความคิดของชูทส์มาขยายความต่ออย่างเป็นระบบ เขาได้วิเคราะห์ความรู้ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการแบบปรากฏการณ์วิทยา เขาอธิบายถึงการที่เราสามารถดำเนินชีวิตโดยกระทำไปโดยปริยาย (take for a grants) เพราะว่า

เราได้สร้างและพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า “คลังความรู้ทางสังคม” (stock of social knowledge) เอาไว้ใช้เพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่รอบๆตัวเราได้อย่างรวดเร็วและกำหนดว่าเราควรจะมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่อสิ่งนั้นอย่างไร รูปแบบหนึ่งของคลังความรู้ที่เราสร้างขึ้นมาก็คือ **การจัดประเภท (typification)** ดังที่ชูทส์ได้อธิบายไว้ ซึ่งเป็นความรู้ทางสังคมที่จะช่วยให้เราสามารถจำแนกสิ่งต่าง ๆ และการกระทำต่าง ๆ ที่เราสังเกตเห็นและมีพฤติกรรมตอบกลับได้อย่างรวดเร็ว (Berger, Peter L. and Luckmann Thomas, 1966)

การจัดประเภท หรือความร่วมมือกันทางความรู้ (typifications) คือ ภาพในจิตใจซึ่งทำให้บุคคลสามารถแยกแยะวัตถุ และการกระทำได้อย่างรวดเร็ว และทำให้บุคคลสามารถสร้างการตอบสนองต่อการกระทำนั้นๆด้วย ซึ่งทำให้บุคคลสามารถตีความประสบการณ์ที่ตนประสบได้ง่าย ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถบิดเบือน และทำให้เกิดอคติต่อประสบการณ์นั้นๆได้ เช่นเดียวกัน ลักษณะของความสามารถในการจัดประเภท หรือการจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลนั้น เป็นการแลกเปลี่ยน หรือร่วมอยู่ในคลังความรู้ที่สังคมสร้างขึ้นกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เพื่อให้เราสามารถสื่อสาร และ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ได้ เนื่องจากการคาดคะเนว่า คนอื่นก็รับรู้โลก (ทางสังคม) เช่นเดียวกับที่เรารับรู้ ยกตัวอย่างเช่น กฎหมาย สถาบันทางสังคมได้สร้างกฎหมายเพื่อเป็นการควบคุมและกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม บุคคลมีหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้เพื่อร่วมอยู่ในคลังความรู้ในเรื่องกฎหมายที่สถาบันทางสังคมสร้างขึ้นนี้ ดังนั้น การที่เราไม่ไปขโมยของผู้อื่น เพราะเราได้ร่วมอยู่ในคลังความรู้ทางสังคมที่สถาบันทางสังคมสร้างและส่งต่อมาสู่เรา ทำให้เราสามารถจำแนกแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควรทำ / ไม่ควรทำ

เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน ยังได้รับอิทธิพลจากของ มาร์ก (Marx), เดอร์ไคม์ (Durkheim) และ เวบเบอร์ (Weber) มาใช้ในงานของเขา โดยเขาได้นำแนวคิดเชิงวิภาษในเรื่องการดำรงอยู่ของมนุษย์ มาอธิบายถึงการสร้าง “สถาบันทางสังคม” (institution) ให้เกิดขึ้น และสถาบันทางสังคมนี้เองได้กลายมาเป็นสิ่งที่ผลักดัน และทำให้เกิดการกระทำทางสังคมของมนุษย์ (human action) ซึ่งมีอิทธิพลจากแนวคิดของเดอร์ไคม์ ส่วนแนวคิดของเวบเบอร์ คือ เรื่องความหมายเชิงอัตวิสัย ซึ่งเขาแสดงให้เห็นว่า สถาบันทางสังคมได้พัฒนา และสร้างความชอบธรรมขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวเพิ่มเติมในส่วนของการอธิบายความจริงเชิงวัตถุวิสัยต่อไป

นอกจากนั้น แนวคิดแบบปรากฏการณ์วิทยายังความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของคนเรา เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน เห็นว่า ประสบการณ์ที่สำคัญที่สุด คือ สถานการณ์แบบเผชิญหน้า หรือแบบเห็นหน้าค่าตากัน (face to face situation) ซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมของ อันตรกิริยาทางสังคม รูปแบบของประสบการณ์อื่น ๆ นั้นก็มีรากฐานที่สืบเนื่องมาจากประสบการณ์แบบนี้ ในสถานการณ์

แบบเผชิญหน้า สิ่งอื่น ๆ จะเป็นจริงโดยสมบูรณ์ ความจริงนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของความจริงทั้งหมดในชีวิตประจำวันของบุคคล และจะมีน้ำหนักหรือมีความสำคัญมาก ตัวอย่างเช่น แม้เราจะไม่เคยพบปะบุคคลหนึ่งบุคคลใดมาก่อน แต่เราอาจจะได้ยินชื่อเสียงของเขาจากคำบอกเล่าของคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ความจริงเกี่ยวกับบุคคลที่เราเคยได้ยินมานั้น จะเป็นความจริงที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อเราได้พบกับหรือเผชิญหน้ากับบุคคลนั้นโดยตรง ในขณะเดียวกัน เราจะรู้ว่า เราเป็นอย่างไรก็ต่อเมื่อเราได้รับการสะท้อนเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อเราจากการแสดงออกของบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการส่องกระจก โดยดูจากการตอบสนองจากบุคคลอื่น ๆ ที่มีทัศนคติต่อเรานั้นเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า คนเรามีแบบแผนการจำแนกประเภททางความคิด (typificatory schemes) ซึ่งความจริงในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น ประกอบด้วย แบบแผนการจำแนกประเภททางความคิด ในลักษณะของความเข้าใจและความเกี่ยวข้อง เมื่อเราต้องอยู่ในสถานการณ์แบบเผชิญหน้า เช่น เรารู้ว่า คนนั้นเป็นผู้ชาย เป็นคนยุโรป เป็นลูกค้า หรืออื่น ๆ การจำแนกประเภทได้เช่นนี้ ล้วนเป็นผลมาจากการมีอันตรกิริยากับบุคคลนั้น และแบบแผนการจำแนกประเภททางความคิดจะคงอยู่ ตราบเท่าที่ไม่มีสิ่งใดมารบกวนหรือทำให้เปลี่ยนแปลง และแบบแผนดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์นั้น ๆ (Berger and Luckmann, 1966)

ภาษา และคลังความรู้ทางสังคม(stock of social knowledge)

เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน ได้ให้ความสำคัญกับ ภาษา (language) เนื่องจาก ภาษามีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการเข้าใจ “ความจริง” ทั้งนี้ เพราะภาษาสามารถทำให้มนุษย์ทำการสื่อสารความหมายร่วมกันได้

สัญลักษณ์ (sign) ในแนวคิดกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงทางสังคม คือ ดัชนีของความหมายตามอัตวิสัย หรือความหมายอีกลักษณะหนึ่งที่เราร่างขึ้นมาให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งความหมายลักษณะนี้จะมีความเป็นนามธรรมมากกว่า เช่น เราสามารถจะผลิตสิ่งที่แสดงถึงวัตถุนั้น ๆ ด้วยความหมายที่มีความเฉพาะเจาะจง หรือด้วยอัตวิสัยส่วนบุคคล ตัวอย่างเช่น หากเราเห็นดอกบัว คนที่นับถือศาสนาพุทธในสังคมไทยจะให้ความถึงดอกไม้เพื่อการบูชา ในขณะที่ชาวต่างชาติอาจให้ความหมายที่แตกต่างกัน เป็นต้น เขาเรียกการที่คนในสังคมสร้างภาพความเป็นตัวแทนบางอย่างให้กับวัตถุซึ่งมีความหมายมากกว่าตัวของมันเองว่า การให้สัญลักษณ์ (sign) (Stanley and Dennis, 1995)

นอกจากนั้น ด้วยความสามารถของภาษาที่อยู่เหนือกาลและเทศะในปัจจุบัน ขณะ (here and now) ทำให้เราสามารถจำกัด หวนระลึก หรือสร้างความคิดมาใหม่อีกครั้ง แม้ไม่ได้อยู่

ในสถานการณ์แบบเผชิญหน้า หรือในปัจจุบัน ขณะในขณะนี้ภาษาได้รับการนิยามให้เป็น **สัญลักษณ์ (symbol)** ในการให้ความหมายแก่ วัตถุ (object) ซึ่งแสดงถึงวัตถุอื่น ๆ เช่น

1. มีด
2. Messer
3. knife

ทั้งสามคำนี้ ตรงกับคำว่า “มีด” ในภาษาไทย เราสามารถอ่านและเข้าใจคำว่า “มีด” ในภาษาไทย และภาษาอังกฤษได้ เพราะเราเข้าใจสัญลักษณ์ทางภาษา แต่เราไม่สามารถเข้าใจสัญลักษณ์ในข้อที่ 2 ซึ่งเป็นภาษาสเปนได้ ดังนั้น หากเราได้ยินคนสเปนพูดถึงมีดในภาษาของเขา สัญลักษณ์นั้น ๆ ก็จะไม่มีความหมายสำหรับเรา เพราะไม่มีการสื่อความหมายร่วมกัน ระหว่างความหมายของเรากับความหมายของบุคคลอื่นๆ

เบอร์เกอและลัคแมนอธิบายว่า **ระบบภาษา** เป็นเครื่องมือที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำให้ปัจเจกสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และทำให้มนุษย์ร่วมอยู่ในชุมชนของระบบทางภาษาเดียวกัน เพื่อเก็บสะสมไว้ในคลังความรู้ที่ใช้ร่วมกันของสังคม เมื่อใดที่ประสบการณ์ได้รับการแลกเปลี่ยนโดยปัจเจกบุคคลหลาย ๆ บุคคล มันจะกลายเป็นการสังสมจนตกตะกอนในเชิงอัตวิสัยร่วม (intersubjective sedimentation) และภาษาจะกลายเป็นแหล่งใหญ่ที่เก็บสะสม รวบรวมประสบการณ์ในสังคมที่บุคคลมีส่วนร่วม ดังนั้น ในการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงปฏิเสธไม่ได้ที่จะให้ความสำคัญกับ การวิเคราะห์ในเรื่องของภาษา ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้

ประการสำคัญคือ ภาษายังสามารถเป็นสะพานเชื่อมคนในแต่ละพื้นที่ และ แต่ละช่วงเวลา โดยภาษาจะถูกสังสมไว้เป็น **คลังความรู้ทางสังคม (stock of social knowledge)** ที่ทำให้สามารถถ่ายทอดความรู้เชื่อมโยงจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นได้อีกด้วย การเข้าไปมีส่วนร่วมในคลังความรู้ทางสังคมของบุคคลนั้น นอกจากจะเป็นการให้พื้นที่กับปัจเจกแล้ว ยังเป็นการควบคุมให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วย เช่น หากฉันรู้ว่าตัวเองเป็นคนจน ฉันจะไม่สามารถทำตามแฟชั่นได้ คนอื่น ๆ ในสังคมก็รู้เช่นเดียวกับฉัน หรือ ตัวเราเช่นเดียวกัน แต่สำหรับคนที่ไม่ได้รู้ว่าตัวเอง จน บุคคลนั้นก็จะไม่ได้ร่วมอยู่ในคลังความรู้ทางสังคมนั้น ๆ ลักษณะเช่นนี้เกิดจากการปะทะสังสรรค์ หรือ อันตรกิริยาทางสังคมต่อกันเพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคลังความรู้ นั้นเอง ซึ่งคลังความรู้เหล่านี้จะสร้าง ความจริงที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับของความใกล้ชิดของบุคคลในสังคมด้วย (Berger and Luckmann, 1966)

ดังนั้น ในทางการสื่อสาร หากใครสามารถมีอิทธิพลในการนิยามทางวัฒนธรรมต่อสัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ของบุคคลได้ จะสามารถที่จะควบคุมการสร้างแบบแผนทางความคิดในการจำแนกแยกแยะ ซึ่งปัจเจกบุคคลใช้เป็นแบบแผนในการมีอันตรกิริยาต่อกันในโลกทางสังคม (Stanley and Dennis, 1995)

ความจริงเชิงวัตถุวิสัย (objective reality) และความจริงเชิงอัตวิสัย (subjective reality)
(Berger and Luckmann, 1966)

เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน ได้เสนอว่า ความจริง (reality) สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก คือ **ความจริงเชิงวัตถุวิสัย** และ **ความจริงเชิงอัตวิสัย** ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า **ความจริงเชิงวัตถุวิสัย** เป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการและปัจจัยภายนอกของมนุษย์ (human externalization) ได้แก่ การจัดระเบียบทางสังคม ลักษณะของความเป็นสถาบันทางสังคม (institutionalization) และ การสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้กับความเป็นสถาบันทางสังคม ในขณะที่ **ความจริงเชิงอัตวิสัย** เป็นการสร้างความจริงจากกระบวนการและปัจจัยภายในของมนุษย์ (human internalization) โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมทั้งระดับปฐมนุญิและทุติยภูมิ

1. ความจริงเชิงวัตถุวิสัย (objective reality)

เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน อธิบายว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันของมนุษย์ ไม่เพียงสัมพันธ์กันในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์กันด้วยลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม และการจัดระเบียบทางสังคม (social order) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากภายนอกของมนุษย์ โดยการจัดระเบียบทางสังคมนั้น เป็นผลผลิตของมนุษย์ (human production) ที่ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องต่อไป และเป็นผลของกิจกรรมที่มนุษย์กระทำกันในอดีต เขาอธิบายเกี่ยวกับการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของการจัดระเบียบทางสังคม โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงด้วย ทฤษฎีความเป็นสถาบัน เพื่ออธิบายให้เห็นความเกี่ยวข้องกับ การสร้างความจริงในเชิงวัตถุวิสัย

ในการอธิบายถึงความจริงเชิงวัตถุวิสัยนั้น มีองค์ประกอบซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ความเป็นสถาบันทางสังคม (institutionalization)

ความเป็นสถาบันทางสังคม (institutionalization) คำว่า Institution ซึ่งแปลว่า “สถาบัน” นั้น มีความหมายจำแนกออกได้เป็น 2 นัย ได้แก่ 1) แบบอย่างพฤติกรรมที่มีระเบียบแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ ยอมรับกันทั่วไป เรียกว่า สถาบัน การกระทำบางอย่างลำพัง แต่ปฏิบัติโดยไม่มีระเบียบ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แม้จะกระทำกันทั่วไปและยอมรับกันทั่วไป ก็หา

เรียกว่าเป็นสถาบันไม่ เช่น การสอนให้เด็กทำอะไรจะเป็นการพูดที่ดี การรับประทานอาหารที่ดี การอ่านหนังสือก็ดี แต่การสอนดังกล่าวนี้ ไม่เฉพาะในสังคมบางแห่งเท่านั้น จึงนับว่าเป็นสถาบัน ซึ่งได้แก่ โรงเรียน การสอนการเรียนรู้ที่บ้านหรือนอกห้องเรียนที่มีได้จัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผน เป็นทางการ ไม่เรียกว่าเป็นสถาบัน 2) องค์การที่จัดตั้งขึ้น ซึ่งอาจเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล ทีมฟุตบอล วัด บริษัท ห้างร้าน กระทรวง ทบวง กรม สถาบันในแง่นี้ ก็คือ องค์การ นั้นเอง ซึ่งจะต้องมีการจัดตั้งขึ้น ถ้าไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์การขึ้นก่อน สถาบันก็เกิดขึ้นไม่ได้หรือสถาบันจะมีขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีองค์การรับรอง เช่น สถาบันการศึกษาจะมีไม่ได้ หากไม่มีโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย บริษัทห้างร้านต่าง ๆ จะมีไม่ได้ หากไม่มีการประกอบธุรกิจการค้า เป็นต้น “สถาบัน” ในความหมายทางสังคมวิทยา มุ่งเน้นถึงสถาบันที่เป็นนามธรรม คือ ระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติที่ทำกันมาจนชิน และเป็นที่ยอมรับกันทางสังคม

จุดหนึ่งที่น่าสนใจคือ เบอร์เกอร์ และ ลัคมาน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเป็นสถาบันแสดงให้เห็นถึงความเป็นประวัติศาสตร์ มนุษย์ทำความเข้าใจในแบบแผนของกิจกรรมที่กระทำร่วมกันประเภทต่างๆ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การกระทำที่เกิดขึ้นในอดีตร่วมกัน **ดังนั้น การจะทำความเข้าใจ “ความเป็นสถาบัน” เราต้องเข้าใจกระบวนการทางประวัติศาสตร์ซึ่งความเป็นสถาบันนั้นๆถูกสร้างขึ้น**มา นอกจากนั้น ความเป็นสถาบันยังแสดงถึง **การควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์** โดยการสร้าง รูปแบบนิยามของการกระทำใด ๆ ไว้ล่วงหน้าให้กับมนุษย์ เช่น การกระทำแบบใดที่เรียกว่า ผิด หรือ การกระทำแบบใดที่ถูกต้องตามครรลองครองธรรม เป็นต้น ฉะนั้น ความเป็นสถาบันจึงเป็นกระบวนการที่สร้าง การจัดแบ่งประเภท (typifications) ระหว่างกันของมนุษย์เมื่อมนุษย์มีอันตรกิริยาต่อกัน ทำให้มนุษย์สามารถคาดเดาพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้

ผลที่ตามมาจาก ความเป็นสถาบัน นั่นคือ **การสร้างโลกทางสังคม (social world)** ของมนุษย์ และโลกทางสังคมนี้เองที่ได้ถูกสร้างขึ้นมา เมื่อความเป็นสถาบัน หรือแบบแผนทางสังคมที่ถูกสั่งสมเป็นคลังความรู้ทางสังคมนั้น จะต้องส่งต่อสู่คนในรุ่นต่อ ๆ ไป เพื่อสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัย โดยโลกทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นนี้จะเป็นกระบวนการที่ทำให้การจัดระเบียบทางสังคมของสถาบันนั้น ๆ คงอยู่ต่อไป ในทฤษฎีนี้อธิบายให้เห็นว่า โลกทางวัตถุวิสัย หรือโลกทางสังคมเป็นการก่อรูปขึ้นเพื่อให้สามารถถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม เช่น ในวัยเด็กซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม เด็กไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่าง วัตถุวิสัยของโลกตามธรรมชาติ กับวัตถุวิสัยของโลกทางสังคม โดยกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมที่สำคัญที่สุดคือ เรื่อง ภาษา เด็กจะถูกสร้างโลกทางสังคมโดยพ่อแม่ ที่สร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยให้กับเขา เช่น

สิ่งมีชีวิตที่เห่าได้ เรียกว่า สุนัข หรือหมา ในขณะเดียวกัน มนุษย์จะเรียนรู้ โลกทางสังคมจากการมีกระบวนการที่กระทำร่วมกันกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมด้วย

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งจากทฤษฎีที่อธิบายไว้คือ ในกระบวนการทางการศึกษา หรือ การถ่ายทอดความรู้ (educational process) ต้องมี ผู้กระทำ (actor) ที่มีศักยภาพในการให้ความหมาย (meaning) เพื่อให้ปัจเจกสามารถรับรู้ร่วมกัน และจำแนกประเภท (typification) ได้ เช่น ความสูง ต่ำ ดำ ขาว อ้วน ผอม รวย จน เป็นต้น กระบวนการทางสถาบันในการถ่ายทอดและกำหนดความหมายให้กับปัจเจกนั้นจะต้องมีพลังอำนาจ และทำให้ความหมายนั้น ๆ สามารถฝังอยู่ในจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลได้ด้วย เช่น ระบบการศึกษาในโรงเรียน ที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความหมายทางสังคมแก่นักเรียนอย่างเป็นระบบ หรือในลักษณะที่เป็นสูตร (formula) ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้ เครื่องมือทางสังคมในกระบวนการถ่ายทอดความหมาย อีกประการหนึ่ง คือ **ความรู้ตามธรรมเนียมประเพณี (traditional knowledge)** ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปจากสังคมหนึ่ง สู่สังคมหนึ่ง และเป็นกระบวนการผลิต และถ่ายทอดจากผู้รู้ สู่ ผู้ไม่รู้ (from the knower to the non-knower) ซึ่งเป็นลักษณะของการให้นิยามทางสังคม ในฐานะ ความจริง ในลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะมีความจำกัดของความรู้ในบางพื้นที่ หรือเฉพาะสังคมนั้น ๆ

บทบาทกับการสร้างความจริงทางสังคม (Berger and Luckmann, 1966)

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของความเป็นสถาบัน คือ **บทบาท (role)** ซึ่งหมายถึง ประเภทของการกระทำในบริบทหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากความเป็นสถาบัน หรือ แบบแผนทางสังคม เมื่อบุคคลซึมซับบทบาทเข้าไปในความคิด โลกทางสังคมนั้นจะกลายเป็นความจริงเชิงอัตวิสัยสำหรับบุคคลนั้น ๆ ในคลังความรู้พื้นฐานของสังคมจะมีมาตรฐานของการแสดงบทบาท ซึ่งสามารถเข้าถึงสมาชิกทุกคนได้เรียนรู้ หรือ อย่างน้อย คือ บุคคลที่มีศักยภาพในการแสดงบทบาท ดังนั้น บทบาทจึงเป็นตัวแสดงถึง การจัดระเบียบของสถาบันทางสังคม ซึ่งสังคมได้สร้างความรู้ ซึ่งเป็นคลังความรู้เกี่ยวกับบทบาทใน 2 ลักษณะ คือ

1. บทบาทโดยทั่วไป (general role) เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย ความเป็นพ่อ แม่ ลูก เป็นต้น
2. บทบาทเฉพาะ (specific role) ซึ่งมีปัจจัยในเรื่องของ ชนชั้น หรือมิติทางด้านแรงงานเข้ามาเกี่ยวข้อง (division of labor) หรืออาชีพเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง หรือความรู้เฉพาะด้าน เช่น เรื่องของอาชีพแต่ละอาชีพที่ต้องมีทักษะความรู้เฉพาะด้าน

โดยบทบาทเฉพาะนั้น ต้องอาศัยผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็น **ผู้เชี่ยวชาญ หรือ ผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน** ซึ่งได้รับการมอบหมายบทบาทให้บริหารจัดการคลังความรู้ของสังคม ซึ่งการนิยามว่าบุคคลใดเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ สมาชิกในสังคมนั้นจะต้องทราบว่าใครเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องใดด้วย ดังนั้น ผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการคลังความรู้ทางสังคม

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง บทบาท กับความรู้ในมุมมองของการจัดระเบียบทางสังคม บทบาทเป็นตัวแสดงของการจัดระเบียบของสถาบัน และเป็นจุดเชื่อมโยงความรู้ที่เป็นวัตถุดิบจากสถาบัน ส่วนในมุมมองของ ความหลากหลายของบทบาท บทบาทแต่ละบทบาทถูกได้ถูกนิยามโดยสังคมในฐานะที่เป็นส่วนเสริมความรู้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ **มุมมองแรก** ความเป็นจริงทางสังคมที่ดำรงอยู่ในตัวปัจเจกนั้นเป็น จิตสำนึกส่วนบุคคล ส่วนใน **มุมมองที่สอง** จิตสำนึกของปัจเจกนั้นถูกกำหนดโดยสังคมนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม การจัดระเบียบของสถาบันจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อ บุคคลตระหนักถึงการแสดงบทบาท และ กำหนดบุคลิกลักษณะของบทบาทตามที่สังคมนิยามไว้

การวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ สังคมวิทยาของความรู้ เพราะเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่าง จักรวาลของความหมาย (universe of meaning)เชิงวัตถุดิบของสังคม กับจักรวาลของความหมายที่เป็นอัตวิสัยส่วนบุคคล โดยการวิเคราะห์บทบาทในสังคมนั้น จะแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบทางสังคมโดยการให้บทบาทเป็นตัวกำหนดการกระทำ หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ บทบาทจะเป็นตัวกำหนดให้เกิดผู้กระทำ(actor) การสร้างความจริงเชิงวัตถุดิบ และการสร้างความจริงอัตวิสัย ยกตัวอย่างเช่น บทบาทของพ่อแม่ ในฐานะของสถาบันครอบครัวจะเป็นผู้สร้างความจริงเชิงวัตถุดิบให้กับลูกในลำดับแรก โดยการสอนและการถ่ายทอดความรู้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ในบทบาทนี้ลูกจึงได้สร้างคลังความรู้ทางสังคมที่ได้รับจากพ่อแม่ ซึ่งเป็นความจริงเชิงอัตวิสัยของบุคคลนั่นเอง ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะได้นำแนวคิดเกี่ยวกับ บทบาท และ การสร้างจักรวาลของความหมายเพื่อวิเคราะห์ในเรื่องบทบาทของผู้นำทางการปกครองในระดับท้องถิ่น กับ บทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งได้รับบทบาทในฐานะสถาบันทางสังคมภายในชุมชนทั้งด้านการปกครองในชุมชน และในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวอำเภอในชุมชน บทบาทนี้เองที่เป็นตัวกำหนดให้ผู้นำทั้ง 2 ลักษณะนี้เป็นผู้สร้างความจริงเชิงวัตถุดิบให้กับสังคม

คลังความรู้ทางสังคมซึ่งสถาบันทางสังคมสร้างขึ้นมานั้น เพื่อให้สมาชิกในสังคมสามารถเข้าใจความหมายร่วมกัน และสามารถจำแนกประเภทเมื่อมีอันตรกิริยาร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เป็นการสร้างโลกทางสังคมให้กับสมาชิกในสังคมผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทาง

สังคม ใน **ชั้นปฐมภูมิ** ได้แก่ การกล่อมเกลามาจากครอบครัว ชุมชน เช่น บทบาทของการเป็นพ่อแม่ ต้องเลี้ยงดูลูก ส่วนลูกที่ดีต้องเชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการกล่อมเกลามาในชั้นปฐมภูมินี้เป็นการสร้างความรู้ และบทบาทแบบทั่วไป แต่ขณะเดียวกันบุคคลยังต้องได้รับบทบาทที่มีเฉพาะเจาะจง ซึ่งแตกต่างกันไปตามอาชีพ ศาสนา และลักษณะเฉพาะอื่น ๆ จึงต้องมี ส่วนย่อย(subuniverse) หรือความหมายเฉพาะ ซึ่งได้รับการสร้างขึ้นตามความจำเพาะเจาะจงในแต่ละบริบท เพื่อให้ความหมาย และความรู้ที่เป็นบทบาทเฉพาะแก่สมาชิก อาทิ การสร้างความหมายเฉพาะของแต่ละอาชีพ เช่น ตำรวจ ทหาร ครู นักบิน จะได้รับการกล่อมเกลามาทางสังคมในชั้นทุติยภูมิจากสถาบันทางสังคมที่แตกต่างกัน หากจะยกตัวอย่างให้เห็นภาพ เช่น ในแต่ละอาชีพจะมีการสร้างคำ และมีความหมายที่ใช้สำหรับอาชีพนั้น เช่น ในอาชีพครูอาจารย์คำว่า “แม่พิมพ์” เพื่อสร้างความหมายในการแบบอย่างให้กับลูกศิษย์ หรือในอาชีพแพทย์พยาบาลจะมีชุดความรู้และศัพท์เทคนิคเฉพาะที่นำมาใช้ในการสื่อสารของวงการแพทย์ เป็นต้น

ดังนั้น หากนำมาวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนย่อย หรือความหมายเฉพาะนั้น ก็คือ การที่สมาชิกในชุมชนได้รับการอบรม หรือการกล่อมเกลามาทางสังคมเฉพาะเรื่อง เช่น ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านทางสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อาทิ หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสื่อมวลชน เป็นต้น สถาบันทางสังคมเหล่านี้ จึงมีบทบาทในการสร้างความหมายเฉพาะ เพื่อถ่ายทอดความหมายเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชนในชุมชนนั่นเอง

จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ (symbolic Universes) และการดำรงรักษา (Universe maintenance) (Berger and Luckmann, 1966)

จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ คือ ชุดของความเชื่อ (set of beliefs) ที่ทุก ๆ คนในสังคมรับรู้ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้โครงสร้างของความเป็นสถาบันนั้น เป็นสิ่งที่มีเหตุผลสำหรับปัจเจกบุคคล (โดยบุคคลอาจจะไม่เข้าใจ หรือ ไม่เห็นด้วยก็ได้) จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ ได้ให้คำอธิบายสำหรับ เหตุผลที่ว่า **ทำไมเราจะต้องกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือไม่กระทำสิ่งใดหนึ่งสิ่งใด** ตัวอย่างจักรวาลของสัญลักษณ์ เช่น **สุภาสิต, หลักจริยธรรม, คำโบราณว่าไว้, คำกล่าวจากผู้รู้, มายาคติ, คำสอนทางศาสนา และแนวคิดทฤษฎี** รวมทั้งระบบค่านิยมอื่น ๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ ที่เป็นวิถีทางสร้างความชอบธรรมให้กับความเป็นสถาบันทางสังคม

เมื่อใดก็ตามที่ จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ ไม่สามารถทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ **กลไกในการดำรงรักษาจักรวาล (Universe maintenance)** จะเกิดขึ้น และโดยมากผู้ที่มิบทบาทในการดำรงรักษาจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ มักจะเป็น **กลุ่มผู้นำในสถาบัน**

ทางสังคม นั้น ๆ ตัวอย่างของการการเกิดกลไกในการดำรงรักษাজักรวาลแห่งสัญลักษณ์ เช่น เมื่อมีการเปลี่ยนผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือ เมื่อเกิดการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น การปฏิบัติอุตสาหกรรม รวมทั้งเมื่อสังคมนั้น ๆ ต้องเผชิญกับสังคมอื่น ๆ ด้วยความแตกต่างทั้งด้านประวัติศาสตร์ และโครงสร้างของความเป็นสถาบัน

ซึ่งตรงจุดนี้เป็นประเด็นสำคัญที่จะนำมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ถึงการปะทะกันของสังคมตามจารีตประเพณีดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ในชุมชน กับการเปลี่ยนทางสังคมที่กระทบกับชุมชนทั้งในด้านสภาพสังคม วิธีการทำมาหากิน และการประกอบอาชีพ ตลอดจนการวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวอาช้ำดั้งเดิมนั้น ผู้นำทางการปกครองฯ และปราชญ์ชาวบ้านสามารถดำรงรักษาความเป็นสถาบันทางสังคมแบบอาช้ำ และแบบแผนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ได้หรือไม่ อย่างไร

ในทฤษฎีดังกล่าวนี้ ได้อธิบายว่า ในอดีตนั้น ระบบของมายาคติ ตลอดจนแนวคิดจากผู้รู้ นักปราชญ์ และ ศาสนา เป็นส่วนสร้างการดำรงรักษাজักรวาล (Universe maintenance) ต่อมาเมื่อสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น กระบวนการทางด้านวิทยาศาสตร์ รวมทั้งความเป็นศาสตร์ทั้งหลายได้กลายเป็นกลไกในการดำรงรักษাজักรวาล ผู้เชี่ยวชาญด้านทฤษฎีและสำนักคิดทั้งหลายต่างต้องแข่งขันกันเพื่อธำรงรักษাজักรวาลของความหมายของตน เช่น ในยุคที่แนวคิดแบบทุนนิยมได้รับการเสนอจากนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ว่าดีกว่า แนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

จากคำอธิบายในเชิงทฤษฎี ในส่วนของจักรวาลสัญลักษณ์นั้นหากนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงในมุมมองของการสื่อสารก็คือ สาร (message) ที่สถาบันทางสังคมสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำอธิบายในการมีพฤติกรรม หรือ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ว่าบุคคลควรมีพฤติกรรมอย่างไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการกำหนดบรรทัดฐานในการปฏิบัติให้กับสมาชิกในสังคมนั้นเอง ดังนั้น หากนำมาวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ ก็คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเพื่อเป็นแนวทางในกำดำเนินชีวิตให้กับประชาชน ในลำดับต่อไป คือ การสร้างคำอธิบายของนักวิชาการข้าราชการ รัฐ ในการนำไปปฏิบัติ เช่น การกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึง แนวทางการปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนในระดับชุมชนอาช้ำที่ศึกษาครั้งนี้ จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ คือ การสร้างแบบแผนทางวัฒนธรรมของชนเผ่า กฎจารีต ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ พิธีกรรม ประเพณี คติ คำสอนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางสำหรับสมาชิกในสังคมอาชำนั่นเอง ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จะได้นำ

แนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลแห่งสัญลักษณ์มาสร้างมโนทัศน์เพื่อใช้ในการสร้างเครื่องมือในการศึกษาถึงการสร้างจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำทางการปกครอง และ ประชาชนชาวบ้าน รวมทั้งจักรวาลแห่งสัญลักษณ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีแหล่งที่มาจากสถาบันทางสังคมภายนอกชุมชน รวมทั้งศึกษาการสร้างจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ในด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาและวิเคราะห์พิธีกรรมประเพณี , กฎจารีต ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ คติ คำสอน ภาษิต วิธีการดำรงชีวิต และ การทำมาหากินของชาวอาข่าในชุมชนที่ศึกษาด้วย

2. ความจริงเชิงอัตวิสัย (subjective reality) (Berger and Luckmann, 1966)

เป็นกระบวนการสร้างความรู้ ที่ทำให้ความรู้ถูกซึมซับเข้าไปในบุคคล (internalize) โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม(socialization) ซึ่งเป็นกระบวนการทางการสื่อสารระหว่างกันนั่นเอง ทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยเป็นกระบวนการเพื่อทำให้ปัจเจกบุคคลมีส่วนร่วมในโครงสร้างของความเป็นสถาบันทางสังคม

- **กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมระดับปฐมภูมิ** เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก โดยผู้กล่อมเกลาฝ่ายต่าง ๆ ทำให้เกิดการรับรู้เชิงอัตวิสัยของบุคคลที่เรียกว่า “โลกพื้นฐาน” (base world) ได้แก่ พ่อแม่ และครอบครัว

- **กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมระดับทุติยภูมิ** คือ การใส่โลกส่วนตัวของแต่ละบุคคลเข้าไปในการรับรู้ เป็นโลกส่วนตัวที่มีพื้นฐานอยู่บนสถาบันทางสังคมอีกทอดหนึ่ง ซึ่งบางครั้งอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากประเภทของหน้าที่การงาน หรือบทบาทเฉพาะเรื่อง (division of labor) ในกระบวนการขั้นทุติยภูมินี้ เป็นความรู้ที่เป็นแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งเรียนรู้ได้จากการฝึกอบรม และพิธีกรรมแบบเฉพาะ กระบวนการในขั้นนี้จึงมีความซับซ้อนมากกว่าในขั้นต้นในการกล่อมเกลาขั้นทุติยภูมินั้น จะมีคำเฉพาะสำหรับบทบาท กล่าวคือ มีคำที่เหมาะสมกับบทบาทของตนและให้ความหมายหรือความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ หรือสถานการณ์ทางสังคมตามลักษณะโลกส่วนตัวของตน ยกตัวอย่างเช่น ทหาร จะมีคำศัพท์เฉพาะที่ใช้กันต่างจากบุคคลทั่วไปในอาชีพอื่น ๆ เป็นต้น

ลักษณะเช่นนี้คือ ความรู้ หรือ ความจริงเชิงอัตวิสัยนี้ เมื่อสร้างขึ้นมาแล้วจะรับรู้ไปตามนั้น ความรู้นั้นจะค่อย ๆ ได้รับการหล่อหลอมขึ้นมา และ ดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่ ขณะเดียวกันจะสามารถเปลี่ยนรูปได้ โดยการรักษาความรู้นี้ทำได้ด้วยการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันกับคนที่อยู่ในโลกทางสังคมแบบเดียวกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ส่วนการเปลี่ยนแปลงความรู้นั้นจะเกิดจากการสับเปลี่ยนโลกทางสังคม หรือ ลักษณะสังคมเฉพาะที่บุคคลดำรงอยู่

ในกระบวนการกล่อมเกลாதองศาทางสังคมนี้เองที่ การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะของเครื่องมือใน การถ่ายทอดความรู้ หรือจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ของสังคม รวมทั้งกระบวนการในการดำรงอยู่ของจักรวาลแห่งความหมาย และ ความจริงในวัตรปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความจริงเชิงอัตวิสัยของปัจเจกบุคคลต่อไป เบอเกอร์ และ ลัคมาน อธิบายถึงความสำคัญของ “ภาษา” ว่า เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในกระบวนการกล่อมเกลาทองศาทางสังคม และเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงความจริง โดยเมื่อบุคคลเกิดการตกผลึกทางความคิดในจิตสำนึก ความสัมพันธ์เชิงระบบจะถูกสร้างขึ้นระหว่าง ความจริงเชิงวัตรปฏิบัติ กับความจริงเชิงอัตวิสัย กล่าวคือ อะไรที่เป็นความจริงจากภายนอก หรือความจริงเชิงวัตรปฏิบัติ จะได้รับการแปลความสู่ความจริงที่อยู่ภายใน หรือ ความจริงเชิงอัตวิสัย แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจไม่ได้สอดคล้องกันเสมอไป เนื่องจากความจริงเชิงวัตรปฏิบัติที่ถูกสร้างโดยสังคมนั้นนั้นมักจะมีมากกว่าส่วนที่จะถูกซึมซับเข้าไปในจิตสำนึกของบุคคลได้ทั้งหมด รวมทั้งมักมีองค์ประกอบอื่นๆซึ่งไม่ได้มีรากฐานจากกระบวนการกล่อมเกลาทองศาทางสังคมเข้าไปเป็นองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย

ดังนั้น ทฤษฎีกรอบจินตนาสร้างสรรคความจริงทางสังคมของเบอเกอร์ และ ลัคมานนั้น แม้ว่าจะเป็นทฤษฎีในทางสังคมวิทยา แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีของเขาได้ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่ อันตรกิริยาทางสังคมซึ่งเป็น หัวใจสำคัญของศาสตร์ทางการสื่อสาร โดยมีนักวิชาการทางด้านการสื่อสารที่นำทฤษฎีนี้มาศึกษาและอธิบายในมุมมองทางด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะการนำมาศึกษาในด้านการสร้างความจริงทางสังคมในสื่อมวลชน ซึ่งมีนักวิชาการทางบางท่านที่จัดให้ทฤษฎีกรอบจินตนาการสร้างสรรคความจริงทางสังคมนี้อยู่ในกลุ่มทฤษฎีในด้านการสร้างความหมายทางสังคม และ การศึกษาในด้านวัฒนธรรมศึกษาอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสถึงการมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 จนกระทั่งวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดผลกระทบขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี 2540 ซึ่งทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เพื่อทรงเตือนสติคนไทย และเน้นย้ำถึงเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งจะทำให้ประเทศไทยสามารถฝ่าวิกฤติในครั้งนี้ ทำให้ทุกภาคส่วนมีความสนใจที่จะนำแนวทางตามพระราชดำรัสไปใช้ในการพัฒนาประเทศ มีการตีความนำ และนำไปประยุกต์ใช้ของหลายหน่วยงานโดยเฉพาะในภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นมีการนำไปประยุกต์ในหลายหน่วยงานโดยมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนักในปีต่อ ๆ มาได้มีพระราชดำรัสที่ทำให้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานระดับนโยบายด้านการพัฒนาของประเทศได้ตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนากอบแนวคิดและการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง โดยประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สศช., 2549)

ในการทำความเข้าใจและพัฒนากอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของเศรษฐกิจพอเพียงที่ สศช. ริเริ่มนั้น ก่อให้เกิดการขนานนามเศรษฐกิจพอเพียงจาก “แนวคิด” สู่ “ปรัชญา” และจำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 5 ส่วน คือ กรอบแนวคิด คุณลักษณะ นิยาม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติหรือผลที่จะได้รับ โดยความพอเพียงจะประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และมีเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรม ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ใช้เศรษฐกิจพอเพียงตามกรอบแนวคิดดังกล่าวนี้ เนื่องจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้รับการพัฒนาตามกรอบแนวคิดดังกล่าวนี้ได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณชนในวงกว้างรวมถึงการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ ประกอบกับการวิเคราะห้พระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามกรอบแนวคิดนี้ มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. **กรอบแนวคิด** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติจนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

3. **คำนิยาม** ความพอเพียงจะประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

- **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

- **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

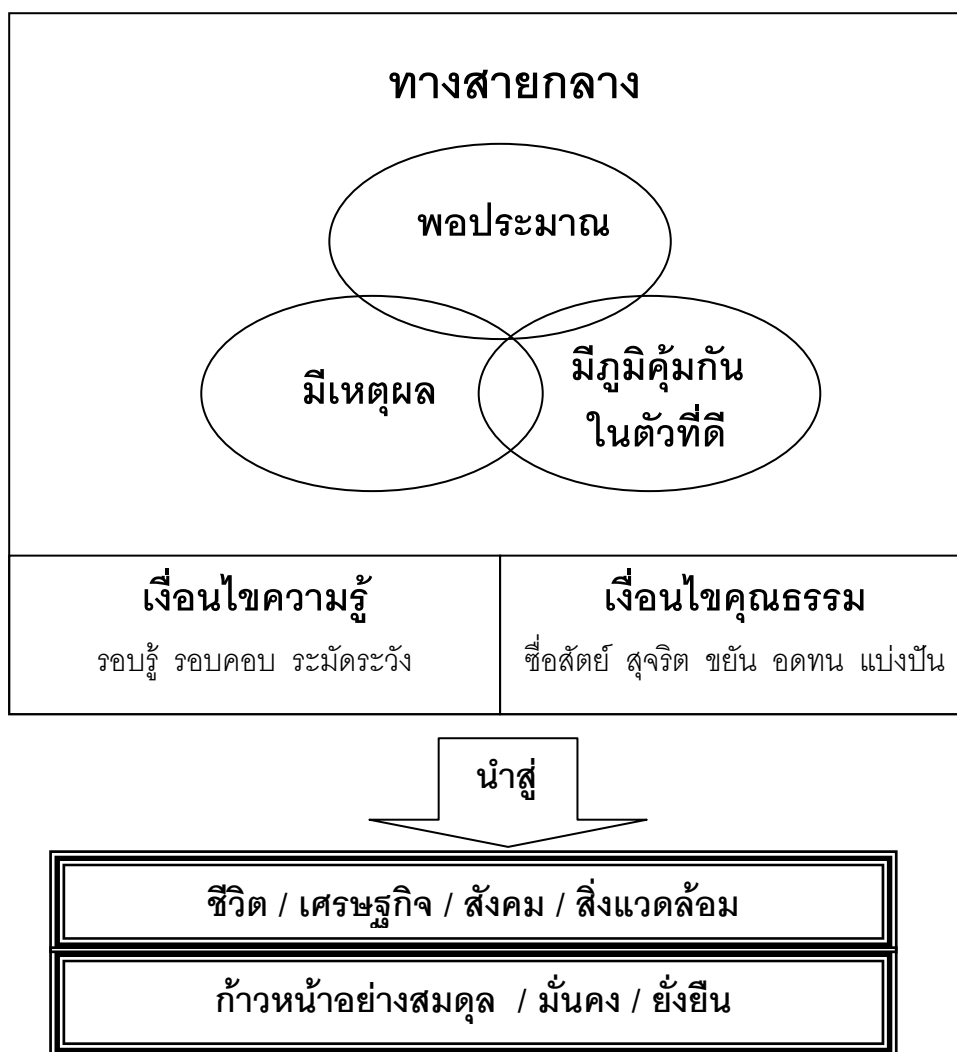
- **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

- **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. **แนวทางปฏิบัติ** หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ภาพที่ 2.1

กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เหตุที่นำแนวทฤษฎีใหม่มาใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ศึกษาชุมชนอาข่าในจังหวัดเชียงรายนั้น ประชาชนประกอบอาชีพในด้านเกษตรเป็นหลัก การทำความเข้าใจกับแนวทฤษฎีใหม่จะทำให้สามารถนำไปวิเคราะห์การสร้างความจริงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของชาวอาข่าในชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลา
ดุสิตาลัยเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ความตอนหนึ่งว่า

**...การทำทฤษฎีใหม่นี้มีใช้ของง่าย ๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่
งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้กว้างขวางและแต่ละคนก็
อยากได้ให้ทางราชการอุดหนุนแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งขุดแล้วไม่มีน้ำ แม้
จะมีฝนน้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามันรั่ว หรือบางทีก็เป็นพื้นที่ที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมี
พื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...ฉะนั้น การที่ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่หรืออีกนัยหนึ่ง ปฏิบัติเพื่อหา
น้ำให้แก่ราษฎร เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ง่าย ต้องช่วยกันทำ...**

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็น
กรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวพระราชดำริ
เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอน
นั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่
เหมาะสม

ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในภาคเกษตรถือ
ว่ามีความชัดเจนที่สุด เพราะมีข้อเสนอค่อนข้างเป็นรูปธรรมที่ตั้งอยู่บนหลักการ ทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น
(สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543) คือ

ขั้นที่หนึ่ง มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่าย

ขั้นที่สอง รวมพลังกันรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้าน
สวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นที่สาม สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย
โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการ ในด้านเงินทุน
การตลาด การผลิต การจัดการ และข่าวสารข้อมูล

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่
2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็น
เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่
ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับ
การปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่อง
ดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยัง
ชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายใน

ส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็ประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ที่สุดในที่สุด

ทฤษฎีใหม่ จึงเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรินี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำการเกษตรให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบาก

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเอกสารทั้งที่เป็นบทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจำแนกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานะองค์ความรู้จากการวิจัยเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้าน ภาพรวมของสถานะองค์ความรู้การวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการศึกษาวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารและ มิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ทั้งผู้นำแบบทางการ และ ปราชญ์ชาวบ้าน และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำทั้งผู้นำแบบทางการซึ่งได้รับอำนาจหน้าที่ในทางกฎหมายจากรัฐและ ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ นำโดยธรรมชาติ รวมทั้งในการศึกษาค้นคว้ามุ่งเน้นปราชญ์ชาวบ้านที่มีลักษณะผู้นำที่มีอิทธิพล ทางด้านความคิดและความเชื่อสำหรับชุมชนอีกด้วย ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้เพื่อนำมาเป็นการรอบในการวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของผู้นำในการสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอำเภอที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอ

โดยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องชาติพันธุ์และสถานะองค์ความรู้ด้านการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมิติในด้านสังคม การเมืองการปกครอง การสื่อสาร และ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

โดยมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ภาพรวมของสถานะองค์ความรู้การวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาในมิติด้านการเมืองการปกครอง การสื่อสารด้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน

ปรีชา เปี่ยมพงสานต์ และคณะ (2548, น. 117 - 119) ได้สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จากการสังเคราะห์เนื้อหาภายใต้กรอบญาณวิทยาญาณการศาสตร์ โดยเลือกศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า สถานะองค์ความรู้ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีข้อสังเกตทางทฤษฎีหลายประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวความคิดการพัฒนาทางสังคมทางเลือกหลายกลุ่มในสังคมไทย อันเป็นเสมือนความพยายามด้านกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ – สังคมกระแสหลัก ที่เริ่มส่งผลทางลบต่อความมั่นคงในระบบชีวิตมนุษย์และ

ระบบนิเวศ อาทิ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเครือข่ายเกษตรยั่งยืน พุทธเกษตร เกษตรผสมผสาน ตลอดจนการเกิดขึ้นของชุมชนใหม่ในเชิงอุดมการณ์ศาสนาเพื่อแสวงหาทางรอดจากการรุกรานอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ความคล้ายคลึงกันในแก่น (Essence) ของกลุ่มแนวคิด “ทางเลือกในการพัฒนา” จึงนำไปสู่การกล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะ “วัฒนธรรมทวนกระแส” แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มของผู้ปฏิบัติว่า เป็นชุมชน หรือธุรกิจในระบบทุนนิยม การสังเคราะห์ ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจำต้องกระทำควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจบริบททางสังคม ดังกล่าวตลอดจนสาระสำคัญของแนวคิดทางเลือกต่างๆ เหล่านี้

ประการที่สอง ความรู้ที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุม มิติต่าง ๆ ในการดำรงอยู่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางเทคนิคหรือเรื่องศีลธรรม ความรู้ระดับอภิปรัชญาของวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านไทย ดำรงอยู่ด้วยการสนับสนุนจากโลกทัศน์องค์รวม อันเป็นผลของการตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างความรู้หลายประเภท เพื่อการรักษาดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนความรู้ที่นำพามนุษย์สู่ความมีอิสรภาพ ความรู้ที่เป็นองค์รวมเหล่านี้หลอมรวมวิถีการผลิต อุดมการณ์และสัมพันธภาพการผลิตเข้ากับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์กับสิ่งที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์ในทุกมิติจนเป็นเนื้อเดียวกัน และอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสตร์แบบบูรณาการ (Integral science)

ประการที่สาม การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย ยืนยันว่า ความรู้ของชุมชนหมู่บ้านไทยในภาคชนบทและ/หรือภาคการเกษตร เรื่องความพอเพียง หรือเศรษฐกิจพอเพียงดำรงอยู่แล้วในวิถีชีวิตชุมชนด้วยอุดมการณ์การผลิตที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจาก อุดมการณ์การผลิตแบบทุนนิยม

ประการที่สี่ ความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนในภาคเกษตรหรือการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาระบบนิเวศธรรมชาติและระบบความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมในฐานะปัจจัยในการผลิตที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจาก ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนหรือทำลายล้างระบบต่าง ๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ วิธีการผลิตและจารีตต่าง ๆ จึงสะท้อนการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การให้หลักการกระจายความเสี่ยงในกิจกรรมการผลิต และพัฒนาสำนึกกลุ่ม-ชุมชนเพื่อร่วมแรงในการผลิต การจัดการผลผลิต และการพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ถึงแม้ว่าในบางช่วงบางขณะ ชุมชนอาจพลัดพลั้งหรือล้มลุกคลุกคลาน เนื่องจากความรู้เท่าไม่ทันการรุกร้าของระบบคิดอุดมการณ์ทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมสุดขั้ว ก็ยังสามารถปรับตัวปรับเปลี่ยนและดัดแปลงรูปแบบการผลิตโดย

มีสำนึกการสร้างความมั่นคงให้ฐานรากของชีวิตเข้มแข็งก่อนและที่สุดสามารถยืนอยู่ทางกลางกิจกรรมการผลิตสองระบบ โดยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากการผลิตเพื่อการค้า

คณะผู้วิจัยได้เสนอว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงควรครอบคลุมการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ 1. สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง, 2. การพัฒนาแนวคิดขององค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง 3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน รวมถึง 4. การเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชนพอเพียงของภาคประชาสังคม ทั้งนี้ งานทั้งสี่ด้านจะต้องมีความเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ได้นั้น จำเป็นต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเข้มข้นด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ชีวิต และในกระบวนการวิจัย จำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นซึ่งเป็นสมาชิกชุมชนให้เป็นนักคิด – นักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และนักปฏิบัติโดยเรียนรู้และประเมินประสบการณ์เศรษฐกิจพอเพียงไปในเวลาเดียวกัน การปรับเปลี่ยนจากโลกานิยม ไปเป็นท้องถิ่นนิยม ต้องการการเปลี่ยนแปลงทุกด้านทั้งโลกทัศน์ อุดมการณ์ แนวคิด วิธีการพัฒนา ไปจนถึงการปรับโครงสร้างสถาบัน รวมถึงสร้างสถาบันใหม่ ๆ โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงครัวเรือน องค์กร และสถาบันทางเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ ในบริบทของระบบเศรษฐกิจพอเพียง นำเอาเครือข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาเชื่อมโยงในระดับท้องถิ่น

นอกจากนั้น อภิชาติ พันธเสน และ คณะ (2550) ยังได้ศึกษาต่อยอดงานวิจัยในครั้งก่อน โดยสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเขียน และ บทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2550 ซึ่งพบว่า งานศึกษาและบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในระยะแรก คือ ปี 2542 เป็นการพยายามตีความและทำความเข้าใจความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หรืองานศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น หลังจากนั้นจนถึงปี 2549 ผลงานส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาวิธีการปฏิบัติที่เข้าใจว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ในขณะที่บทความเพื่อเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้นยังพบว่า งานเขียนส่วนใหญ่จะอยู่ในมิติเศรษฐกิจสังคม โดยงานเขียนเกือบทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีอยู่เดิมแล้วในสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากศาสนาธรรมต่างๆ ได้มีความพยายามที่จะอธิบายที่จะอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหรือบางทีเรียกว่า ระบบทุนนิยม มีความพยายามอธิบายปัญหาเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่จากมุมมองของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพิจารณาจากเศรษฐกิจมหภาค

การเกษตรและชนบท อุตสาหกรรมและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ได้มีการศึกษาของกลุ่มที่มีการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนธุรกิจเอกชน รวมทั้งมีความพยายามในการสร้างตัวชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่าง ๆ

การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติด้านสังคม และ วัฒนธรรม

งานสังเคราะห์ของปรีชา เปี่ยมพงสานต์ และคณะ (2549) ได้สรุปไว้ว่า ความรู้ของชุมชนไทยในภาคชนบทเรื่องความพอเพียงหรือเศรษฐกิจพอเพียงดำรงอยู่แล้วในวิถีชีวิตชุมชนด้วยอุดมการณ์การผลิตที่แตกต่างจากการผลิตในระบบทุนนิยม งานวิจัยอื่นๆ ที่สนับสนุนข้อสรุปดังกล่าวได้แก่ วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตด้านสังคมวิทยาของ อรสุดา เจริญรัต (2543) เรื่อง การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตของ กนกรัตน์ ยศไกร (2549) เรื่อง “พลังชุมชนและการบูรณาการเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนพุทธ มุสลิม และอาข่าในประเทศไทย” แสดงให้เห็นว่า “ความพอเพียง” ดำรงอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่ง แต่มีองค์ประกอบและเงื่อนไขที่ต่างระดับกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชนที่ต่างกันทางวัฒนธรรมและสภาพภูมิศาสตร์

ส่วนการศึกษาของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและวิถีคิดต่อวิถีการผลิตแบบพอเพียงของคนอีสาน : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำชี ได้แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดความพอเพียง คือ โลกทัศน์แบบพื้นบ้าน การมีทุนทางธรรมชาติ การมีทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ส่วนปัจจัยที่ลดทอนความพอเพียง คือ โลกทัศน์แบบพื้นเมือง การพัฒนาที่ทำลายทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม และการปรับเปลี่ยนท่าทีต่อชีวิตปรับเปลี่ยนค่านิยมด้วยการเลียนแบบจากสื่อมวลชน โดยสภาพความพอเพียงในชุมชนที่ประกอบเกษตรกรรมในลุ่มน้ำชี ยังดำรงอยู่โดยทับซ้อนกับสภาพการพึ่งตลาด นอกจากนั้น วิถีการผลิตแบบพอเพียงในลุ่มน้ำชี เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชุมชนที่ประกอบเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยสิ่งบ่งชี้ความพอเพียงที่ปรากฏในชุมชน ประการหนึ่ง คือ การมีภูมิปัญญาที่สืบสานความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลและเอื้ออาทรต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทางด้านการสื่อสาร

มิติด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้นพบว่า ยังมีการศึกษาไม่มากนัก และเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เช่น การศึกษาของ จำนรรจา ชุมชื่น (2547) เรื่อง “แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง พ.ศ. 2540 - 2542 ซึ่งมุ่งศึกษากระบวนการแพร่กระจายความ “แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะนวัตกรรมเชิงแนวคิด และการศึกษาเรื่อง “การจัดการและกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของคณะทำงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านสื่อมวลชนและประชาชนของ ศุภาภา ธนวัฒน์เสรี (2550) ซึ่งจำนรรจา พบว่า ผู้นำทาง

ความคิดมีบทบาทในการแพร่กระจายสารในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในส่วนของการถ่ายทอดความหมาย โดยไม่สอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัว ได้แก่ กลุ่มข้าราชการบริพาร และผู้สนองงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ส่วนกลุ่มนักวิชาการและนักพัฒนาคนสำคัญของประเทศ มีการถ่ายทอดความหมายพร้อมให้ความคิดเห็นและความรู้ส่วนตัว ซึ่งนำไปสู่ความหมายตามขอบเขตความรู้ ภูมิหลังประสบการณ์ตามความสนใจ ซึ่งมีส่วนทำให้การถ่ายทอดความหมายคลาดเคลื่อนไปส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อกลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่ ตัวสาร ซึ่งมีความยากและลึกซึ้งของเนื้อหาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งก่อให้เกิดความสับสน คลาดเคลื่อน หรือเข้าใจไม่รอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศุภานา ธนวัฒน์เสรี (2550) ส่วนปัจจัยที่เป็นแรงเสริมคือ ผู้คัดค้านแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดการยอมรับในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งการศึกษาของศุภานา ยังอธิบายเพิ่มเติมถึงปัจจัยเสริมอื่น ๆ ได้แก่ กระแสสังคมในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ยังพบว่า กลยุทธ์ที่นำมาใช้กับกลุ่มเป้าหมายสื่อมวลชน คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และสนับสนุนให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสื่อสาร รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายสื่อมวลชน ส่วนกลุ่มเป้าหมายประชาชน คือ การใช้สื่อและกิจกรรมที่หลากหลาย การนำเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม และสร้างการมีส่วนร่วมทางการสื่อสาร นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนงานของจ่านรรจา

ส่วนการศึกษาในมิติด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและเป็นการศึกษาในส่วนท้องถิ่น พบงานของ บำรุง สุขพรรณ (2551) ซึ่งศึกษากลยุทธ์การเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพัฒนาการจังหวัดและพัฒนาการอำเภอเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน พบว่า กลยุทธ์ที่กลุ่มตัวอย่างใช้ในระดับที่สูงมาก 5 อันดับ คือ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางจัดการความรู้ ข้อมูลข่าวสาร, การประชุม พูดคุย แลกเปลี่ยน ทำความเข้าใจกับทีมงานก่อนจัดทำแผนชุมชน, การพูดให้เกษตรกรรับรู้ที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน, การมีส่วนร่วมในการปรับแผนชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและการทำกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนพยายามมองไปข้างหน้าอย่างน้อย 3-5 ปี ตามลำดับ

นอกจากนั้นแนวทางการศึกษาการสื่อสารในชุมชนที่เกี่ยวข้องเศรษฐกิจพอเพียง และอาจกล่าวได้ว่ามีมิติในการศึกษาใกล้เคียงกับการวิจัยครั้งนี้ คืองานของ ชลิตดา สุขสวัสดิ์ (2547) ในเรื่อง “การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์” ซึ่งผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านให้ความหมาย “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า เป็นการพึ่งตนเอง การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ การพออยู่พอกิน การไม่ผลิตและบริโภคเกินกำลัง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการชวนขยายหาความรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาและความขยัน รวมทั้งอธิบายให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของผู้นำ

ชุมชน โดยมีบทบาทเป็นตัวประสานระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และบทบาทเป็นผู้ให้ข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน บทบาทการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อแก้ปัญหาโดยให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านนำไปใช้ในการตัดสินใจและในการหารูปในกลุ่มได้ รวมทั้งเป็นสื่อกลางให้คนชุมชนมารวมตัวกันผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และ การใช้วิถีเดินบอกตามบ้านด้วยตนเอง

ส่วนงานวิจัยด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่อยู่บริบทสังคมเกษตรและชี้ให้เห็นถึงความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ และ ที่มาของความรู้ ได้แก่ งานของประชาสิทธิใจกว้าง (2552) ซึ่งศึกษาอิทธิพลของการใช้สื่อเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแห อำเภอลำปาง พบว่า เกษตรกรเปิดรับสื่อด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อ 3 ประเภท ได้แก่ สื่อมวลชน, สื่อบุคคล และสื่อกลุ่ม โดยสื่อโทรทัศน์มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่ทำนาและจัดสรรพื้นที่สำหรับเลี้ยงปลาและปลูกผัก การปลูกข้าวที่ตรงกับความต้องการของตลาด สถานการณ์ราคาของพืชผักในท้องตลาด ผลกระทบต่อการทำเกษตรจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และประสบการณ์จากความสำเร็จในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นการนำเสนอในรูปแบบสารคดีการเกษตร ส่วนสื่อวิทยุ นำเสนอเนื้อหาในด้านการทำปุ๋ยหมัก การเตรียมดินในการเพาะปลูก การกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช และ สัมภาษณ์นักวิชาการหรือเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านสื่อบุคคล ได้แก่ เกษตรอำเภอก เกษตรตำบล หรือนักวิชาการเกษตร เพื่อนบ้าน โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมักเพื่อลดต้นทุน การลดใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาฆ่าแมลงและผลกระทบต่อสุขภาพ นอกจากนี้ สื่อกลุ่ม ได้แก่ การฝึกอบรมและเยี่ยมชมแปลงสาธิต นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมักและการใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี การปลูกพืช การบำรุงดิน การแบ่งพื้นที่สำหรับปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการทำบัญชีครัวเรือน โดยการอบรมและปฏิบัติจริง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ทั้งผู้นำแบบทางการ และปราชญ์ชาวบ้าน และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

การทบทวนวรรณกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ทั้งผู้นำแบบทางการ และ ปราชญ์ชาวบ้านนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองระดับท้องถิ่น เพื่ออธิบายถึงบทบาทและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองระดับ

ท้องถิ่นในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และ **ส่วนที่ 2** เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองระดับท้องถิ่น เพื่ออธิบายถึงบทบาทและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองระดับท้องถิ่นในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2546, น. 3-5) ได้อธิบายถึงรากฐานของการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น ว่า การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบที่เป็นทางการ (Formal Institution) ที่เรามักเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นการปกครองท้องถิ่น (Local Self Government) จะมีลักษณะๆ เด่น คือ รัฐให้การรับรอง ซึ่งการรับรองดังกล่าวอาจเขียนไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศ หรือตราไว้ในพระราชบัญญัติก็ได้ การรับรองโดยรัฐดังกล่าวส่งผลให้องค์กรปกครองท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคล (Juristic Person) ซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ มีการจัดองค์กร มีงบประมาณ มีบุคลากร และมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารท้องถิ่นของตนได้ในระดับหนึ่ง ในส่วนของการปกครองท้องถิ่นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Institution) อาจเรียกได้ว่าเป็นการปกครองตนเอง (Self Government) ชนิดหนึ่ง หรือเรียกว่าการเมืองชุมชนแบบธรรมชาติ (Nature หรือ Community Politics) ซึ่งมีลักษณะสำคัญขึ้นกับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของชุมชนนั้นๆ เองว่า เป็นชนเผ่าหรือเป็นกลุ่มภาษาวัฒนธรรมใด มีอุปนิสัยใจคอ มีวัฒนธรรมของการรวมกลุ่ม มีการนับถือญาติ มีการประกอบอาชีพการงาน มีระบบการกระจายความมั่งคั่ง มีโครงสร้างทางชนชั้น มีกลุ่มสถานภาพและมีลักษณะของผู้นำ ฯลฯ ในลักษณะใดอย่างใดก็ได้ การแบ่งแยกการปกครองท้องถิ่นออกเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ และรูปแบบที่ไม่เป็นทางการดังกล่าวข้างต้น มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นสำคัญ มิได้มีความหมายว่าในโลกความเป็นจริงมีการแบ่งออกเป็น 2 แบบอย่างเด็ดขาด ในทางตรงข้าม ทุกสังคมการเมือง รวมทั้งในประเทศไทยด้วยนั้น ปรากฏว่ามีทั้งการปกครองท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการดำรงอยู่ควบคู่กัน เพียงแต่ว่าสังคมและตัวเราเองจะให้ความสำคัญแก่การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบใดมากกว่ากันเท่านั้น สภาพของชุมชนที่เกิดขึ้นในยุคดั้งเดิมเหล่านี้เกิดก่อนระบบรัฐและอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ แม้ว่าในที่สุดแล้วชุมชนต่างๆ จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไปแล้วก็ตาม ชุมชนเหล่านี้ คือ การรวมตัวของสังคมอย่างเป็นธรรมชาติก่อนที่จะได้มีการจัดระบบสังคมในทางการเมืองการปกครองตามอุดมคติในทางการเมือง การจัดระบบเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป

เช่นเดียวกับในด้านผู้นำ ซึ่ง จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2538, น.137-138) ได้กล่าวถึงประเภทของผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านหนึ่งๆ นั้น อาจจะจำแนกลักษณะโครงสร้างของผู้นำออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. โครงสร้างผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leader) ลักษณะตำแหน่งของผู้นำที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่ ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล คณะกรรมการต่าง ๆ ขององค์กรชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มชาวนา กลุ่มสตรี คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล และคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้เป็นไปได้โดยการเลือกตั้ง แต่งตั้ง และประกาศเป็นทางการให้ทราบ

2. โครงสร้างผู้นำแบบไม่เป็นทางการ หรือผู้นำโดยธรรมชาติ (Natural Leader) ผู้ที่เป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการในหมู่บ้านนั้น ได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือสมาชิกอาวุโสที่สุดในชุมชน พระภิกษุสงฆ์ - สามเณร ผู้ที่มีฐานะมั่งคั่ง ผู้ที่มีชื่อเสียง และผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษจนได้รับการยกย่องจากชุมชน นั้นๆ ซึ่งในที่การศึกษาครั้งนี้ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะของผู้นำที่เป็นผู้มีภูมิความรู้ของชุมชนนั่นเอง

บทบาทและอำนาจหน้าที่

ในเรื่องบทบาท (Role) และอำนาจหน้าที่ (Authority/Duty) นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ (2546, น. 6-7) ได้อธิบายว่า เป็นเรื่องของการแสดงออกของบุคคล หรือการแสดงออกขององค์กร เนื่องด้วยบุคคล หรือองค์กรนั้นๆ ได้ถือกำเนิดขึ้น หรือ มีการพัฒนาการ หรือได้รับการสถาปนาขึ้น โดยมีตำแหน่ง (Position/Status) แห่งที่อย่างหนึ่งอย่างใดในโครงสร้างทางสังคม หรือในโครงสร้างขององค์กรปกครอง หรือในองค์กรการบริหารประเทศ เมื่อบุคคลหรือองค์กรได้รับการสถาปนาขึ้นแล้วนั้นกล่าวได้ว่า บุคคลหรือองค์กรนั้น มีตำแหน่ง (Position) และมีสถานภาพ (Status) หนึ่ง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของการแสดงออก คือ มีการกระทำ (Action) ที่มีลักษณะของการแสดงบทบาท (Role) เป็นการทำหน้าที่ (Duty) และเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) การแสดงบทบาท และอำนาจหน้าที่นั้น ในทางหนึ่ง จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับตำแหน่งและสถานภาพ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามโครงสร้างของสังคมและการเมือง ข้อพิจารณาในอีกทางหนึ่ง เกี่ยวข้องกับลักษณะของการแสดงบทบาท และอำนาจหน้าที่ ซึ่งโดยหลักสำคัญ คือการใช้อำนาจอย่างเป็นทางการ (Formal Power) ของบุคคล หรือขององค์กรหนึ่ง ๆ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของบุคคล หรือขององค์กรหนึ่ง ๆ นั้น จะมีส่วนของการใช้อำนาจที่ไม่เป็นทางการ (Informal Power) ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เหตุผลเพราะอำนาจนั้นมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) ซึ่งจะมีความผันแปรไปตามสถานภาพของบุคคล หรือองค์กรที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วย ในอีก

ประการหนึ่ง เกี่ยวข้องกับทรัพยากรของอำนาจ (Power Resources) และวิธีการของการใช้อำนาจ (Means of Power) ซึ่งเปลี่ยนแปลงสภาพไปได้ตามกาลเวลาและตามโครงสร้างของสังคม เช่น ข้อมูลข่าวสาร วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น ในอดีตไม่ได้เป็นแหล่งที่มาของอำนาจมากนัก แต่ในสมัยปัจจุบัน นับว่ามีความสำคัญและช่วยให้บุคคลและองค์กรบางแห่งมีอำนาจที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

สำหรับบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและการปกครองระดับท้องถิ่น ในส่วนของผู้ใหญ่บ้าน และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 ระบุไว้ว่า ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ในทางปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎรซึ่งสามารถจำแนกเป็น 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 บทบาทหน้าที่ในทางปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย ได้แก่

1. อำนวยความเป็นธรรมและดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน
2. สร้างความสมานฉันท์และความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น
3. ประสานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในหมู่บ้านในการติดต่อหรือรับบริการกับส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
4. รับฟังปัญหา และนำความเดือดร้อน ทุกข์สุข และความต้องการที่จำเป็นของราษฎรในหมู่บ้าน แจ้งต่อส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การแก้ไขหรือช่วยเหลือ
5. ให้การสนับสนุน ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่หรือการให้บริการของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
6. ควบคุมดูแลราษฎรในหมู่บ้านให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ โดยกระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ
7. อบรมหรือชี้แจง ให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในข้อราชการ กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ ในการนี้ สามารถเรียกราษฎรมาประชุมได้ตามสมควร
8. แจ้งให้ราษฎรให้ความช่วยเหลือในกิจการสาธารณประโยชน์ เพื่อบำบัดป้องกันภัยอันตรายสาธารณะอันมีมาโดยฉุกเฉิน รวมตลอดทั้งการช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัย
9. จัดให้มีการประชุมราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง

10. ปฏิบัติตามคำสั่งของกำนัน หรือทางราชการ และรายงานเหตุการณ์ที่ไม่ปกติซึ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้กำนันทราบ พร้อมทั้งรายงานต่อนายอำเภอด้วย

11. ปฏิบัติตามภารกิจหรืองานอื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือตามที่กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานอื่นของรัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอมอบหมาย

ประการที่ 2 อำนาจในทางอาญา เช่น เมื่อทราบว่ามีการกระทำความผิดกฎหมาย หรือสงสัยว่าเกิดในหมู่บ้านให้แจ้งกำนัน เป็นต้น

สำหรับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้นมีบทบาทหน้าที่สำคัญ ได้แก่

1 ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติกิจการตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านเท่าที่ได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่บ้านให้กระทำ

2 เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านในกิจการที่ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่

นอกจากนั้น เป็นบทบาทหน้าที่ในด้านการรักษาความสงบ เช่น ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน ถ้ารู้เห็นหรือทราบว่าเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นหรือจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยให้แจ้งความแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้าน และ ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้านซึ่งสั่งการโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นต้น

ในด้านงานวิจัยที่เกี่ยวข้องบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองในระดับท้องถิ่น พบในงานวิจัยของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ (2546, น. 174 - 183) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาท อำนาจหน้าที่ของกำนัน และ ผู้ใหญ่บ้านว่า มีการแสดงบทบาทใน 3 ลักษณะ คือ **ประการที่หนึ่ง บทบาทและอำนาจหน้าที่ตามสถานะทางกฎหมาย** คือ การแสดงบทบาทหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายแม่บทที่เกี่ยวข้องโดยตรง และบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ การปฏิบัติภารกิจในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานปกครองท้องที่ ซึ่งต้องปฏิบัติภารกิจตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่เป็นสำคัญ **ประการที่สอง บทบาทและอำนาจหน้าที่ในฐานะตัวแทนของรัฐ** หมายถึง การแสดงบทบาทหน้าที่อื่นๆ ที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ โดยเฉพาะบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอื่นๆ ที่เข้าไปปฏิบัติงานในท้องที่ที่ตนรับผิดชอบ หรืองานในลักษณะอื่นๆ ที่ถูกหน่วยราชการร้องขอ และ **ประการที่สาม บทบาทและอำนาจหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชน** หมายถึง การแสดงบทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชนที่ต้องดูแลทุกข์สุขของลูกบ้านในความปกครองของตน ตลอดจนการช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก การให้คำปรึกษา

และการว่ากล่าวตักเตือนลูกบ้าน ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยภายในท้องที่ ตลอดจนการระดมความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของชุมชน

นอกจากนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่า บทบาทของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านได้ถูกยอมรับและยึดถือในลักษณะที่ผูกติดอยู่กับภารกิจของรัฐเป็นสำคัญ จนมีลักษณะคล้ายคลึงกับข้าราชการ หากแต่ในการปฏิบัติงานจริงจะเกี่ยวข้องกับบทบาทในฐานะ “ผู้เชื่อมประสาน” ระหว่างรัฐกับประชาชนที่อยู่ในความดูแลเป็นสำคัญ นั้นย่อมหมายความว่า ความเป็นกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านมิใช่หลักประกันที่จะทำให้เราสรุปอย่างเหมารวมได้ว่า กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านนั้นมีลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชนตามธรรมชาติอยู่ในพื้นที่ท้องถื่น หากแต่สถานภาพของความเป็นผู้นำชุมชนและผู้ปกครองลูกบ้าน จะอยู่ภายใต้กรอบของอำนาจรัฐและภารกิจหน้าที่ที่กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านมีอยู่ตามกฎหมาย

บทบาทของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในด้านอำนาจหน้าที่ของ อบต. ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 5 พ.ศ. 2546 พบว่า มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง โดยจัดให้มี

- 1 จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
- 2 รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะรวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- 3 ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- 4 ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- 5 ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- 6 ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- 7 คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 8 บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

9 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

ในขณะที่บทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาท้องถิ่น คือ สมาชิกสภาท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) ต่างมีหน้าที่ใน

ลักษณะที่คล้ายกันในท้องถิ่นของตน คือ (1) ออกข้อบัญญัติท้องถิ่น (2) ตรวจสอบควบคุมการทำงานของผู้บริหารท้องถิ่น เช่น เป็นกรรมการคณะต่างๆ การตั้งกระทุ้งถาม การเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อให้ผู้บริหารท้องถิ่นแถลงข้อเท็จจริงในปัญหาเกี่ยวกับการบริหารท้องถิ่นโดยไม่มีการลงมติ (3) ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาท้องถิ่น (4) ให้ความเห็นชอบงบประมาณรายจ่ายประจำปี ซึ่งมาจากภาษีของประชาชน ทั้งภาษีที่ท้องถิ่นจัดเก็บเองโดยตรง เช่น ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ และภาษีที่รัฐจัดเก็บให้ รวมทั้งเงินอุดหนุนต่างๆ และเงินที่ท้องถิ่นกู้มาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

ในด้านบทบาทการพัฒนานั้น เสรี พงศ์พิศ (2548, น.163 - 164) ได้วิเคราะห์ถึงบทบาทของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งกล่าวไว้ว่าบทบาทของคนทำงานกับชุมชนได้เปลี่ยนไป ไม่ใช่มีความสัมพันธ์แบบ “ผู้ให้และผู้รับ” (Donor- Recipient) อีกต่อไป แต่ว่าเป็น “หุ้นส่วน” หรือว่าเป็น “พันธมิตร” (Partnership) เป็นคนร่วมมือกันทำงาน เก่งกันคนละอย่างและช่วยเสริมเติมกันให้งานสมบูรณ์ เคารพให้เกียรติกัน ไม่ใช่หัวหน้าลูกน้อง แต่ว่าเป็นเพื่อนร่วมงานและไม่ใช่ผู้อุปถัมภ์เอื้ออาทรแต่ว่าเป็นพี่เป็นน้องโดยมีเป้าประสงค์เดียวกัน คือ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งสรุปได้ว่า บทบาทคนทำงานกับชาวบ้านมี 3 อย่าง คือ

1. เป็นผู้ก่อกระบวนการ (Facilitator) หรือผู้อำนวยการความสะดวกให้เกิดกระบวนการหลายคนเรียก “คุณอำนวย” กระบวนการที่สำคัญที่สุด คือ กระบวนการเรียนรู้
2. เป็นผู้เชื่อมประสานหรือเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นนวัตกรรมจากการเชื่อมคน เชื่อมความคิด เชื่อมกิจกรรม เกิดกระบวนการพัฒนา
3. เป็นผู้เชื่อมประสานเครือข่าย (Networker) ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างผู้คน กลุ่มองค์กรชุมชน และระหว่างคนหลายอาชีพ ทำให้เกิดเครือข่ายหลากหลายรูปแบบ เกิดประชาสังคมหรือกระบวนการทางสังคม

การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติด้านการเมืองการปกครอง และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผู้นำการปกครองในระดับท้องถิ่น

อภิชัย พันธเสน และคณะ (2550) ได้สังเคราะห์งานวิจัย ข้อเขียน และบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2542 - 2550 ด้านการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในมิติการเมืองการปกครอง พบว่า งานเขียนมักเป็นบทความที่กล่าวถึง แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยกระทรวงมหาดไทย หรือ ศึกษาบทบาทของราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ที่น่าสังเกต คือ แม้งานศึกษาจะให้ความสำคัญกับวิธีคิด และมีเป้าหมายเชิงรูปธรรม คือ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

กระบวนการกลุ่ม การพึ่งตนเอง แต่ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยมักจะเสนอให้มีเจ้าหน้าที่รัฐไปอบรมเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้มีความรู้ที่จะเผยแพร่ต่อชาวบ้านต่อไป คล้ายกับว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของรัฐที่ส่งไปให้ประชาชน หรือเสนอแนะว่าหากจะให้ชาวบ้านดำเนินชีวิตในแนวเศรษฐกิจพอเพียงควรมีงบประมาณในการดำเนินการตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ตัวอย่างเช่นนี้ไม่ได้พบเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น แต่ในการศึกษาของพิมพ์ แสนมะโน (2551) ยังพบด้วยว่า สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคที่กลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น และ กลุ่มตัวอย่างจากภาคประชาชนเห็นตรงกันมากที่สุด คือ เงินงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลไม่เพียงพอต่อความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากนั้นผลการศึกษาจากการสังเคราะห์งานวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงในมิติการเมืองการปกครองพบว่า ยังมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นบทความที่เสนอความคิดเห็นถึง “สิ่งที่จะเป็น” บทความในมิติด้านการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะงานของประเวศ วะสี ที่เสนอให้มีการบูรณาการพื้นที่ระดับจังหวัด เพราะในพื้นที่มีทุกอย่าง มีคน มีสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ มีหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่จึงมีโจทย์หลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา และอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในงานการศึกษาต่าง ๆ กลับมีการนำเสนอปัจจัยทางการเมืองไม่มากนัก ทั้ง ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญ รวมทั้งการตีความเศรษฐกิจพอเพียงในมิติการเมืองการปกครองอยู่บนแนวคิดของการสร้างฐานรากให้เข้มแข็ง เพื่อการพึ่งตนเอง และให้ส่วนบนของสังคมทั้งหมดเชื่อมกับฐานหรือชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับกระแสชุมชนท้องถิ่นนิยม ไม่มีการนำเสนอแนวคิดในลักษณะดังกล่าวสำหรับเขตพื้นที่ที่เป็นเมืองใหญ่ที่ชัดเจน แต่เน้นไปที่ชนบทเป็นสำคัญ

การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทางการเมืองการปกครอง และการศึกษาบทบาทของผู้นำในระดับท้องถิ่น พบว่า ในระยะแรกภายหลังจากปรัชญาของเศรษฐกิจได้นำมาขับเคลื่อนสู่การปฏิบัตินั้น ยังมีการศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไม่มากนัก แต่เริ่มมีงานวิจัยที่ทำการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยพบในการศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ของดลมนรจณ์ บากา และคณะ (2547) ซึ่งพบว่า ผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับต่ำ ข้อค้นพบดังกล่าว ขัดแย้งกับงานการศึกษาบางชิ้น ที่พบว่า วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในภาคใต้ที่มีความเคร่งต่อการปฏิบัติในศาสนา เป็นวิถีแห่งความพอประมาณ มีเหตุผล ภายใต้อิทธิพลของการมีคุณธรรมและความรู้ในระดับสูง (วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, 2548 และ กนกรัตน์ ยศไกร, 2549)

ในขณะที่การศึกษาบทบาทของผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นของ พิมพ์ แสนมะโน (2551) นั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า กลยุทธ์/แนวทางในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนสันกำแพงของผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่สามารถดำเนินการส่งเสริมได้มากที่สุด คือ ส่งเสริมการให้ความรู้แก่กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านหรือการให้คำแนะนำในเรื่องของการเลือกอาชีพที่เหมาะสมในชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้แก่กลุ่มประชาชน โดยกลุ่มผู้บริหารท้องถิ่นได้ให้เหตุผลว่า การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบนี้ คือ สิ่งที่สามารถกระทำได้และส่งผลเร็วในการปฏิบัติ ซึ่งได้ดำเนินการพร้อมกับโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน การทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตและการส่งเสริมการมีตลาดนัดชุมชน มีถนนคนเดินตามลำดับซึ่งการศึกษานี้ใกล้เคียงกับการศึกษาของ สมนึก คำไชนัก (2552) ที่พบว่า กำหนดผู้ใหญ่บ้านอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการลด ละเลิกอบายมุขในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การให้ชุมชนมีการปฏิบัติคุณธรรมตามหลักศาสนาในชีวิตประจำวัน การส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น การส่งเสริมให้มีความสามัคคี ช่วยเหลือ และเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ชุมชนได้ปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้และเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภค การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน และส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ส่วนการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิต เช่น การทำปุ๋ยหมัก ลดการใช้ปุ๋ยเคมีทางการเกษตร ส่วนการส่งเสริมทำบัญชีครัวเรือนนั้นกำหนดและผู้ใหญ่บ้านส่งเสริมน้อยที่สุด

นอกจากนั้นการศึกษาของ ธัญญารัตน์ นันติกา (2551) ได้ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านป่าไผ่ อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างของการศึกษาผู้นำในชุมชนในหมู่บ้านที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำแบบประสาน มีหน้าที่กระตุ้นและผลักดันให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมคือ เงื่อนไขชุมชนที่มีศักยภาพโดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมทั้งภูมิประเทศและภูมิอากาศ สังคม เครือญาติ เศรษฐกิจการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตลอดจนความสามารถของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรมในชุมชน ด้านการลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การออม การเอื้ออาทร การดำรงชีวิต การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกิจกรรมตามวิถีชีวิตตามธรรมชาติของชุมชนและชุมชนร่วมกันกำหนดโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม ส่งผลให้บ้านป่าไผ่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของประเทศไทย

ส่วนงานของ กังสดาล อยู่เย็น (2544) ซึ่งศึกษาถึง พลวัตชุมชนบ้านเป็ด ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและการปฏิบัติของประชาชนในชุมชน ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ 1. กระบวนการเรียนรู้และการได้รับฝึกอบรม การดูงาน สื่อมวลชน 2. กลุ่ม องค์กร และการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และกลุ่มออมทรัพย์ 3. สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม 4. เศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน และ 5. หน่วยงานจากภายนอกชุมชน

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำทางการปกครองนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยการศึกษาของ ัญญวรรณ์ นันติกา (2551) พบว่า ปัญหาบางประการที่ซ่อนอยู่ในความสำเร็จของผู้นำชุมชน เนื่องจากกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมดี และมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สะท้อนให้เห็นถึงฐานอำนาจของชุมชนตกอยู่ในมือของกลุ่มผู้นำชุมชนเท่านั้น อีกทั้งชาวบ้านให้ความไว้วางใจและมีความเชื่อถือในตัวผู้นำชุมชนสูง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดการขึ้นาโดยผู้นำชุมชนดั่งนั้น เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีอำนาจขึ้นาในการตัดสินใจ ชุมชนต้องเน้นให้เกิดการรวมกลุ่มและการทำงานมีส่วนร่วมของคนทุกคนในชุมชน เป็นหัวใจหลักในการบริหารงานในชุมชน และปรับเปลี่ยนทัศนคติความคิดของคนในชุมชนให้ยกย่องคนดี มีคุณธรรม ไม่เป็นสังคมที่ยกย่องคนรวย คนเก่ง เพื่อไม่ให้อำนาจการตัดสินใจและผลประโยชน์ของชุมชนตกอยู่ในมือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ส่วนการศึกษาของ พิมพ์ แสนมะโน (2551) พบว่า นอกจากเรื่องเงินงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลไม่เพียงพอยังพบปัญหาด้านการตลาด การผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับตามมาตรฐาน และ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง รวมถึงความเสียสละของผู้นำชุมชน นอกจากนั้นยังพบปัญหาด้าน ทัศนคติและอุปนิสัยของประชาชนในชุมชนกล่าวคือประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนติดอยู่กับความเคยชินในการผลิตและปฏิบัติในลักษณะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชน

ในด้านข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในมิติการเมืองการปกครองนั้น นักคิดของไทยส่วนใหญ่เห็นว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ขั้นตอนของการขับเคลื่อนเรื่องสำคัญ คือ การสร้างความเข้าใจ การสร้างจิตสำนึกใหม่ของการทำความดี สร้างระบบคุณค่าใหม่บนฐานวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง **ในเชิงพื้นที่** จุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ภาคการเกษตรและชุมชนท้องถิ่น โดยการสร้างชุมชนท้องถิ่นให้เป็นฐานที่เข้มแข็งแล้วเชื่อมโยงการพัฒนาส่วนบน เพราะชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานวัฒนธรรม

ฐานทรัพยากร และฐานภูมิปัญญา (ประเวศ วะสี 2549, เสน่ห์ จามริก และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2544) ส่วน สุพจน์ จรุงจิต (2543) เสนอว่า ชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจพอเพียงจะเกิดเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อ ปลดปล่อยให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นไทในเรื่องการจัดสรรทรัพยากร ไม่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมอุปถัมภ์และไม่อยู่ภายใต้การสื่อสารแบบรวมศูนย์โดยรัฐหรือกลุ่มทุนดังเช่นปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน และงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

คำว่า “ปราชญ์” หมายถึง “ผู้รู้” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “a philosopher” หรือ a learned man (สอ เสถบุตร, 2535, น.178) ซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของปราชญ์ไว้ว่า ผู้รู้ ผู้มีปัญญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2513, น.575) ดังนั้น ปราชญ์ชาวบ้าน คือ ชาวบ้านผู้รู้ หรือผู้มีความรู้รอบตัวนั่นเอง อย่างไรก็ตาม คำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” อาจมีความหมายกว้างไปกว่านี้อีก โดยคำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” เกิดขึ้นจากการที่มูลนิธิชาวบ้าน ได้มอบรางวัลคนดีศรีเมืองให้กับบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งต่อมาบุคคลกลุ่มนี้ได้รับการยกย่อง เรียกกันว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” (สมยศ สมวิวัฒน์ชัย, 2550, น. 5)

ในการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านนั้น ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญาพทุทธิ ผู้ที่ได้รับยอมรับในฐานะปราชญ์ชาวบ้านคนสำคัญท่านหนึ่ง กล่าวว่า การเป็นปราชญ์ชาวบ้านเกิดขึ้นได้ด้วยเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นเงื่อนไขสภาวะสังคม ไม่มีใครสามารถแต่งตั้งปราชญ์ชาวบ้านได้ ทุกคนได้รับการยอมรับภายในกลุ่มของผู้นำปัญญาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่มีเกณฑ์พิจารณาหรือมีกรอบตายตัวอย่างที่เราเห็นในระบบทั่วไป นอกจากจะเป็นที่ยอมรับกันเองแล้ว ยังเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอกด้วย เช่น จากสถาบันการศึกษา, หน่วยงานราชการ, องค์กรทั้งในและระหว่างประเทศ รวมทั้งมีผลงานเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่รับรู้ (สุทธินันท์ ปรัชญาพทุทธิ, 2546)

ในขณะที่ สามารถ จันทรสูตร (2534) กล่าวว่า ปราชญ์ชาวบ้าน คือ ชาวบ้านผู้ที่มีปัญญา มีสำนึกทางประวัติศาสตร์ในอดีต ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันได้ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงต่อการเข้ากับรากเหง้าพื้นเพที่ดีของตนเองได้อย่างเหมาะสม ทำให้มีความเป็นอิสระในการคิดการท่ามากขึ้น สามารถตัดสินใจอย่างมีความเชื่อมั่นในตนเองที่เป็นความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยคงรากเหง้าแห่งคุณค่าดั้งเดิมไว้อย่างมีเอกลักษณ์และมีศักดิ์ศรี แม้ปราชญ์ทุกคนมีหลักการเดียวกันคือ การสืบทอด เชื่อมโยงอดีตมารับใช้ปัจจุบันสำเร็จ แต่รูปแบบและวิธีการแตกต่างกัน ดังที่หลวงพ่อนาน กล่าวว่า “ไม่มีรูปแบบหรือสูตรสำเร็จของการพัฒนาใด ๆ ที่ใช้เหมือนกันได้ทุกหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีรูปแบบความสำเร็จแตกต่างกันตามสภาพของหมู่บ้านนั้น

นิยามดังกล่าวสอดคล้องกับ อภิสัทธี อังกรวรางกูร (2540) ที่กล่าวว่า ปราชญ์ชาวบ้าน คือ ชาวบ้านที่ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพ และถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการต่าง ๆ กันไป ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น คติธรรม คำสอนทางศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ เมื่อมีความสนใจไปมาหาสู่เพื่อสนทนา ศึกษางานหรือแลกเปลี่ยนความรู้ มักเรียกขานยกย่องชาวบ้านผู้มีปัญญาได้อย่างเหมาะสมว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน”

ส่วน จักรมณท์ ผาสุกวณิช (2552) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของปราชญ์ชาวบ้านว่า มีความสามารถที่พูดแล้วทำให้คนฟังเข้าใจ สามารถเข้าถึงสิ่งที่พูดได้ และได้ความรู้สึก หรือมีอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์ต่าง ๆ เรียกว่า โดนใจคนฟัง เนื่องจากเขาพูดจากหัวใจและประสบการณ์ที่น่าสังเกตคือ เมื่อพูดถึงประสบการณ์แล้วผู้ฟังจะได้ความรู้สึกหรืออารมณ์ร่วมไปกับปราชญ์ชาวบ้าน มีความเข้าใจกัน และได้รับความนับถือ คนเหล่านี้คือคนรู้ ซึ่งต่างจากอาจารย์ ที่ส่วนใหญ่นำประสบการณ์ของบุคคลอื่นมาเล่าให้ฟัง จึงไม่สามารถเข้าถึงแก่นเหมือนกับปราชญ์ชาวบ้าน นับว่าเป็นพรสวรรค์อย่างหนึ่งของปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น อเนก นาคะบุตร (2542) ได้อธิบายถึงคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน คือ 1. มีธรรมะอยู่ในใจ เป็นธรรมะที่ไม่มีการกล่าวอ้างว่ามีศีล 5 แต่เป็นธรรมะของความรัก ความเมตตา ความอยากช่วยเหลือคน 2. คนเหล่านี้ คิด ทำ สรุปบทเรียน แล้วก็นำมาเป็นความรู้ให้คนเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น เป็นทั้งวิชาการและการปฏิบัติ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน การทำกลุ่มสหบาลธนาคารข้าว เป็นต้น 3. คนเหล่านี้มีความรัก ความเป็นปราชญ์ไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่มีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจ และ 4. มีการเผยแผ่ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำจริง ในลักษณะของการเป็นวิทยากร เป็นแหล่งศึกษาดูงาน และการขยายแนวคิดให้กับสมาชิกในเครือข่าย รวมถึงลูกหลานในชุมชน

ส่วนการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ของพรทิพย์ ชนะคำ (2547) พบคุณลักษณะของความเป็นผู้นำโดยธรรมชาติที่ทำให้ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือ ได้แก่ ความสามารถทางด้านการเกษตร รวมทั้งความสามารถในด้านอื่น ๆ อาทิ การบริหารหมู่บ้าน ความสามารถทางการสื่อสาร เป็นต้น นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านยังยอมรับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ แสวงหาความรู้อยู่เสมอ

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปว่า ปราชญ์ชาวบ้าน คือ บุคคลที่ได้รับการยกย่องเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญด้านต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมไปถึงบุคคลที่พยายามแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้จากประสบการณ์ตรงของตนหรือด้วยความเพียร พยายามปรับเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ จนแนวคิดและการปฏิบัติเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง และมีการเผยแพร่ให้กับบุคคลที่สนใจ หรือ จากบุคคลรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากนิยามในข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า คุณลักษณะสำคัญของความเป็นปราชญ์ชาวบ้านคือ การเป็นผู้นำทางความคิด และการเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติให้กับประชาชนในชุมชน หรือ ในสังคมอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้าน และงานวิจัยที่ศึกษาปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ในด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้านนั้น พบว่า การศึกษาโดยมากมักเป็นการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตโดยการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เช่น งานของ ธวัชชัย เพ็งพิณิจ และ แสงอรุณ สุนทรีย์ (2550) เรื่อง รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม โดยเลือกศึกษาปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (2550) ซึ่งศึกษาปราชญ์ชาวบ้านที่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Good practice) รวมทั้งการศึกษาของ รุ่งนภา มุกดาอนันต์ (2544) ที่ศึกษาปราชญ์ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน

ธวัชชัย เพ็งพิณิจ และ แสงอรุณ สุนทรีย์ (2550) ซึ่งได้ศึกษา แนวปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม และรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม พบว่า รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม เป็นการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการทำเกษตรกรรม เริ่มจากเดินทางสายกลางอย่างเป็นขั้นตอน ด้วยการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ตามศักยภาพ ทุนทรัพยากร และบริบทของพื้นที่ โดยปรับพื้นที่ทำเกษตรกรรมให้มีแหล่งน้ำ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และ สิ่งปลูกสร้าง ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เน้นความหลากหลายทางชีวภาพ และไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด โดยปราชญ์ชาวบ้านได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ จากการทำจริง ลงมือปฏิบัติ ลองผิดลองถูก สังเกตพิจารณา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถย่อส่วนการทำเกษตรกรรมมาให้เห็นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เกษตรกรทั่วไป นอกจากนั้นยังนำไปสู่การสั่งสมภูมิความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการทำจริง ปฏิบัติจริง ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้

ได้ เป็นความรู้ที่ไม่จบสิ้น เพราะทำทุกวันเรียนรู้ทุกวัน เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากสิ่งรอบตัว และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ส่วนการศึกษาของ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (2550) พบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน มีการดำเนินชีวิต โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ครบทุกด้าน ทั้ง ด้าน ความพอประมาณ คือ การใช้จ่ายพอเหมาะ เรียบง่าย พออยู่ พอกิน และสามารถยืดหยุ่นได้ตาม สถานการณ์ ด้านการมีเหตุผล คือ เมื่อใช้จ่ายมักจะคำนึงถึงความจำเป็นเป็นหลัก ศึกษาปัญหา และสาเหตุของการเกิดหนี้ และ หาทางแก้ไขให้ตรงจุด และมีการวางแผนการทำการเกษตรให้ เหมาะสมกับพื้นที่ เป็นต้น ส่วนด้านการมีภูมิคุ้มกัน ปราชญ์ชาวบ้านจะมีการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ ลดรายจ่าย มีการวางแผน และประเมินผลของการปฏิบัติ เป็นต้น ส่วนในด้านความรู้และ คุณธรรมนั้น ปราชญ์ชาวบ้านทั้งหมดไม่เพียงแต่แสวงหาความรู้และพัฒนาตามการประกอบ อาชีพและวิถีชีวิตของตนเท่านั้น แต่ยังถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน และ ภายนอกชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้คำปรึกษาต่างๆ แก่สมาชิกและ บุคคลทั่วไป รวมทั้งผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับสิทธิต่าง ๆ นอกจากนั้นยังร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ อาทิ สถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการ ในการถ่ายทอดความรู้ และ ทำการวิจัยร่วมกับ นักวิชาการเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน เช่น กรณีของพ่อประยงค์ รณรงค์

งานวิจัยที่อยู่ในบริบทของการศึกษาด้านการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน พบในงาน วิทยานิพนธ์ของรุ่งนภา มุกดาอนันต์ (2544) และ พรทิพย์ ชนะคำ (2547) ซึ่งเป็นการศึกษาถึง กลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเช่นเดียวกัน โดยรุ่งนภาศึกษาบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน ในการจัดการท้องถิ่น และกลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคอีสาน พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำทางความคิดด้านการ เกษตรกรรมและศิลปกรรม ตลอดจนเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง ส่วนงานของพรทิพย์ พบว่า ปราชญ์ ชาวบ้านมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่มเกษตรกรรมทางเลือกในหมู่บ้าน และ แนะนำแนวทางเกษตรกรรมทางเลือก ให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งเป็นผู้กระจายข่าวสารจากเจ้าหน้าที่พัฒนาไปยังหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบทบาทของ ผู้นำในการพัฒนา ส่วนในด้านกลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ผลการศึกษาทั้ง 2 เรื่องนี้มีใกล้เคียงกัน คือ 1. กลยุทธ์การสื่อสารโดยใช้ประสบการณ์ 2. การทำ ให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง 3. การทำตนเองให้เป็นตัวอย่าง 4. การสัมมนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ 5. การอิงหลักเกณฑ์ธรรมชาติ 6. การอิงหลักพระพุทธ ศาสนา 7. การเน้นความสำคัญที่ปัญหาของ ชาวบ้าน 8. การใช้สื่อของจริง 9. การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ 10. การใช้ภาษาท้องถิ่น 11. การใช้การสื่อสารแบบตัวต่อตัว 12. การสื่อสารในแนวนอน 13. กลยุทธ์การใช้ข่าวลือ และการ เปิดพื้นที่ให้บุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน

ส่วนงานของ วราภรณ์ หลงมณี (2545) ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการจัดการสารสนเทศของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบริบทด้านการสื่อสาร พบว่า วิธีการจัดการสารสนเทศได้มาจาก ตัวบุคคล หลักธรรมพุทธศาสนา หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง บรรพบุรุษ และวัฒนธรรม ประเพณี การสังเกตสื่อต่าง ๆ การร่วมประชุมต่าง ๆ การเก็บรวบรวมสถิติ การทดลองทำการวิจัยชุมชน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้เผยแพร่สารสนเทศโดยวิธีการ บอกเล่าตัวต่อตัว ประชุมอย่างต่อเนื่อง และวิธีการเผยแพร่อื่น ๆ โดยรูปแบบและวิธีการแสวงหาสารสนเทศของปราชญ์ชาวบ้าน ได้มาจากแสวงหาสารสนเทศจากบุคคล ดูตัวอย่าง หลักสูตรโรงเรียนชุมชนอีสาน และหลักสูตรวิทยากรกระบวนการ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง จากบรรพบุรุษ ทำวิจัยชุมชน ฝึกปฏิบัติ สื่อต่าง ๆ และการประชุม โดยเนื้อหาสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง ใกล้ตัวและมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต หรือการนำไปใช้เป็นประจำ

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครองระดับท้องถิ่น และ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนนี้ เพื่อเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจในองค์ความรู้ที่ได้มีการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ สำหรับนำมาวางแผนโมเดล และ กรอบความคิดในการศึกษา ตลอดจนการสร้างนิยามศัพท์ รวมทั้งนำมาวิเคราะห์ และ อภิปรายผลการศึกษาที่ได้ต่อไป

3. การสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

1. งานวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทย ประเด็นวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้อาจแบ่งเป็นประเด็นย่อย ได้แก่ ด้านประเพณี ด้านศาสนา ด้านการศึกษา และด้านการสื่อสาร โดยงานแรกเป็นการสรุปผลการศึกษานักคิดหลายคน ได้แก่ กาซุ (Geusau) คลาร์ก (Clark) แคมเมอร์ (Kammerer) โดยสรุปว่าเอกลักษณ์ของอาข่ามีลักษณะโดดเด่นหลายสาย ได้แก่ 1) สายวงศ์วานวิทยาของอาข่าที่เชื่อมต่อด้วยลูกชาย ผู้ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมของการเซ่นไหว้วิญญาณของบรรพชน 2) สายพันธมิตรด้วยเชื้อสายผ่านการแต่งงาน ซึ่งจะต้องมีการตรวจสอบสายพันธมิตรในทุกสามรุ่น 3) สายผู้นำหมู่บ้านผ่านกรรมพันธุ์ 4) สายการสอนและการท่องเที่ยวพิธีกรรมด้วยการพูดและอนุรักษ์ความรู้ของกฎประเพณีจากพี่มาหรือพี่สาว 5) สายความรู้ของกฎประเพณีซึ่งตระหนักในกฎและหัวเรื่องสำหรับพิธีการที่ถูกจัดโดย บ่อหม่อ 6) เส้นของความรู้ทางเทคนิคซึ่งนำโดยช่างตีเหล็กหรือ บาจี 7) สายของการดูแลข้าวในนาและเชื่อมงานในนากับ

พิธีกรรมซึ่งเป็นความรับผิดชอบของ ยั่วเยื่ออะมา หรือมารดาของนาฝน 8) สายของการพยากรณ์ และการรักษา ซึ่งเป็นหน้าที่ของ ยี่ผ่า ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ายังดำรงอยู่ เนื่องจากมีสายการสืบทอดวัฒนธรรมถึง 8 สาย ประกอบกับชาวอาข่ามีความรู้สึกที่แรงกล้าทางเอกลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ ในการดำรงวัฒนธรรมของตนไว้ (Geusau, 2000, Clark, 2001 and Kammerer, 2003)

นอกจากนี้แคมเมอร์เลอร์ ยังศึกษาลึกไปอีกว่าความยืดหยุ่น หรือความเปราะบางของเอกลักษณ์เชิงชาติพันธุ์อาข่า ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงในบริบทที่มีแบบแผนความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม บริบทดังกล่าวประกอบด้วย การกำหนดเนื้อหาการบ่งชี้ชาติพันธุ์ของตนเอง รูปแบบของบริบทนั้น ๆ ได้แก่ อาข่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จากทั้งคนที่บอกว่าตนเองเป็นอาข่า และที่ตนกำหนดความเป็นอาข่าจาก 1) เกณฑ์พื้นฐานเรื่องพิธีกรรมในรอบปี โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับข้าว ที่มีเจ้วมา ซึ่งเป็นผู้อาวุโสและรับผิดชอบนำพิธีของหมู่บ้าน 2) ประเพณีอาข่า ในการลำดับญาติ ซึ่งเป็นระบบที่เป็นพันธมิตรต่อกัน 3) วันเทศกาลต่างๆ ของอาข่า การนับถือผีและบรรพชน และยุทธศาสตร์วิถีการยังชีพแบบประเพณีนิยม ซึ่งตุ๊กเกอร์ กล่าวว่า เอกลักษณ์ร่วมของอาข่าในประเทศไทย มีหลายรูปแบบ เช่น เอกลักษณ์ของ “นักประเพณีนิยมที่แท้จริง” “คนไทยที่ทันสมัย” “นักประเพณีนิยมใหม่” เป็นต้น (Tooker, 2004 อ้างถึงใน กนกรัตน์ ยศไกร, 2549)

นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวอาข่ามีการใช้ที่ดินและแรงงานมีความเหมาะสมต่อการพึ่งตัวเอง และที่สำคัญมีภูมิปัญญาด้านการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งสมุนไพรที่หลากหลาย ที่ชาวบ้านใช้ในการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งอาข่ามีความรู้ที่ลึกซึ้งในการเก็บสมุนไพร เนื่องจากรอบ ๆ ชุมชนมีการปกป้องป่าเอาไว้ มักจะมีระยะทางถึงสองกิโลเมตร ป่าไม้จึงมีคุณค่าในการสำรอง และเป็นยาพื้นบ้าน และสวนผักป่าอีกด้วย ผู้ใหญ่อาข่ามักจะรู้ว่าจะใช้สมุนไพรอย่างไรในการรักษาพื้นฐาน เพราะเป็นความรู้ที่มีการถ่ายทอดกันมาแต่บรรพชน (Bernatzik, 1970)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจะมีเอกลักษณ์ที่ร่ำรวยประเพณีก็ตาม แต่ในสังคมปัจจุบัน กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมได้ส่งผลกระทบต่อชาวอาข่าเป็นอย่างมาก ซึ่งงานวิจัยของ จีราวรรณ ชัยยะ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวเขาเผ่าอาข่า บ้านผาหมี เกิดจากปัจจัยหลัก 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลจากภายนอก มีเงื่อนไขมาจากการพัฒนาด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ทางกายภาพ เพื่อการพัฒนาการก่อสร้างสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพดังกล่าว ทำให้ชาวอาข่าผาหมีเกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง

ทัศนคติ โลกทัศน์ และค่านิยม ที่ได้รับจากแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน จากบุคคลภายนอก และจากสื่อสารมวลชน ที่ได้เข้ามาผลักดันให้วิถีชีวิต บทบาทหน้าที่ของชาวอาข่าผามีต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทันกับเหตุการณ์กับกระแสสังคมภายนอกที่เปลี่ยนแปลง 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลจากภายใน มีเงื่อนไขมาจากการปรับตัวในการยอมรับด้านบุคลิกภาพ บทบาทของผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาข่าที่มีฐานะร่ำรวย และกลุ่มอาข่าที่ได้รับการศึกษา ซึ่งชาวอาข่าส่วนใหญ่ต่างให้ความเชื่อถือ และยึดถือพฤติกรรมกรรมการเปลี่ยนแปลงของผู้นำเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต นับจากการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการประกอบอาชีพธุรกิจแทนการเพาะปลูก ค่านิยมในการบริโภค การสื่อสารที่ใช้ภาษาอื่นแทนภาษาอาข่า และการแต่งกายแบบสากลนิยม นอกจากนี้สภาพทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านที่เหมาะสมทำให้เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมที่หลากหลาย จากแหล่งอื่นเข้าสู่หมู่บ้านได้ง่ายขึ้น จากสาเหตุปัจจัยภายนอกและภายในดังกล่าว ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษานันทนาการ การอนามัย และความแตกต่างด้านทัศนคติ ค่านิยม จารีตประเพณีภายในหมู่บ้าน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัยและความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มอาข่าอาวุโสกับกลุ่มอาข่ากลุ่มใหม่ อย่างไรก็ตามชาวอาข่าผามีต้องปรับตัวและยอมรับการเปลี่ยนแปลง ตามกระแสการพัฒนาทางสังคมของชาวเขา ในยุคโลกาภิวัตน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในปัจจุบันชาวอาข่าผามีมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าในอดีต ซึ่งถือเป็นผลดีและเป็นความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาจากรัฐบาลไทย

นอกจากนี้เนื่องจากสังคมอาข่ามิได้แยกอยู่ตามลำพัง กลุ่มคนภายนอกโดยเฉพาะผู้เผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงศาสนาจากการนับถือผีและบรรพชนมาเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ที่มีลักษณะของการนับถือพระเจ้าพระองค์เดียว ทำให้ชาวบ้านที่เข้ารับศาสนาคริสต์ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาดั้งเดิมกับเครือญาติได้ จนกระทั่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ สรินยา กิจประยูร (2541) เรื่อง “การรับคริสต์ศาสนากับการปรับตัวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนอาข่า ในอำเภอแม่สรวง จังหวัดเชียงราย” กลับแสดงให้เห็นอีกมุมมองหนึ่งว่า แท้จริงแล้วสถานการณ์การเปลี่ยนศาสนาเป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อกระแสพัฒนาแบบทุนนิยม และเป็นการแสดงให้เห็นถึงพลังทางวัฒนธรรมของชาวอาข่าที่มีสูงมาก โดยประเพณีที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา ชาวบ้านที่เปลี่ยนศาสนายังคงดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มข้น และมีการผลิตซ้ำและสืบทอดโดยการปรับรูปแบบให้มีความทันสมัยมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นการทำให้ชุมชนเล็ก ๆ ที่อยู่ชายขอบของสังคม มีความสามารถที่จะยืนหยัดและรักษาความเป็นกลุ่มหรือความเป็นชุมชนให้คงอยู่ไว้ได้ ไม่ว่าจะเผชิญหน้าการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกมากมาย เพียงใดก็ตาม

นอกจากความรู้จากวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย แต่การศึกษาในระบบที่มีการบูรณาการระหว่างความเป็นอาข่ากับความเป็นไทย พบในงานของ เสาวลักษณ์ อัสวยิ่งถาวร (2545) และ อุทัย ปัญญาโกณูญ (2547) การศึกษากระบวนการบูรณาการวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอาข่าของนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่าในระดับประถมศึกษา : การศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่าบ้านปลายฟ้า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ของ เสาวลักษณ์ อัสวยิ่งถาวร (2545) พบว่า เด็กอาข่าบ้านปลายฟ้ามีการบูรณาการวัฒนธรรม โดยการปรับใช้เอกลักษณ์ดั้งเดิมและรับเอาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ทั้งทางด้านการดำรงชีพ ภาษา ศาสนา ศิลปะ และสังคมในลักษณะที่ทันสมัย เพื่อจะได้มีสถานภาพที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง แต่ทำให้เกิดภาวะของการสูญเสียความเป็นคนอาข่า จากการละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม จนแทบไม่สามารถบอกได้ว่าอะไร คือ สิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นอาข่า ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า การแต่งกาย อาหาร ภาษา ศาสนา ศิลปะ และสังคม ซึ่งมีได้มีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมไทย อย่างไรก็ตามการเกิดประสมการณ์ใหม่จากวัฒนธรรมบูรณาการนี้ ทำให้เด็กอาข่าสามารถทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ร่วมทางวัฒนธรรมได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวทางวัฒนธรรมของเด็กอาข่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ยังคงดำเนินต่อไป

ในขณะที่งานของอุทัย ปัญญาโกณูญ (2547) พบว่า วิธีการเรียนรู้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่าในวิถีเดิม เป็นการเรียนรู้ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการทำมาหากินและความเชื่อ มุ่งเน้นให้จำ ปฏิบัติเลียนแบบได้ เพื่อจะถ่ายทอดสอนคนรุ่นต่อไปได้ มี 5 ลักษณะ คือ 1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง 2) การเรียนรู้ผ่านบุคคล 3) การเรียนรู้ผ่านชุมชน 4) การเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมประเพณี และ 5) การเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิธีการเรียนรู้ในวิถีเดิมไม่มีการจัดการให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดย รูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่าที่เหมาะสม ประกอบด้วย ภาพความสำเร็จ กระบวนการนำไปสู่ความสำเร็จ การมีส่วนร่วมของอาข่าทุกขั้นตอน หลักสูตรต้องสามารถแก้ปัญหาและสนองความต้องการของอาข่าได้ โดยมีปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ 3 ประการ คือ บุคคล เครือข่าย และบริบททางสังคม

นอกจากนั้นการศึกษาในบริบททางด้านการสื่อสารพบในงานของ จิราพร ขุนศรี (2541) ซึ่งศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร การติดต่อกับสังคมภายนอก และทัศนคติ กับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่าอาข่า พื้นที่ดอยแม่สลอง จ. เชียงราย พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการติดต่อกับสังคมภายนอก, ทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวอาข่า โดยตัวแปรที่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงวิถี

ชีวิตได้ตามลำดับ คือ การนับถือศาสนาพุทธ การประกอบอาชีพทำนา ความต้องการมีบุตร การเปิดรับสื่อวิทยุ ทศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิต การศึกษา เจ้าหน้าที่มูลนิธิ และการเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์

2. งานวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทย ประเด็นเศรษฐกิจ ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีทางเศรษฐกิจจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยพบว่า วิถีการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีวิถีการผลิตทั้งแบบยังชีพควบคู่ไปกับการค้า โดยวิถีการผลิตแบบยังชีพมีการทำการเกษตรแบบหมุนเวียน การล่าสัตว์ การจัดการเลี้ยงดูสัตว์ และการเก็บผักผลไม้ทั้งสมุนไพร (Bernatzik, 1970) ส่วนวิถีการผลิตแบบการค้ามีมาแต่ในอดีตดังข้อค้นพบในพิธีกรรมและเพลงของอาข่า ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับชาวอาข่าไปตลาดเพื่อซื้อเกลือ เงิน ควาย กระดุม เป็นต้น นอกจากนี้ในยุคอุตสาหกรรมตอนต้นชาวอาข่าในประเทศพม่าและประเทศจีน มีการปลูกพืชขาย เช่น ฝ้ายที่มีเส้นใยสั้น ต้นงา และพริกไทย ซึ่งเป็นการเกษตรแบบเลื่อนลอย ผลผลิตจะเกิดในที่ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเล นอกจากนี้พบว่าชาวอาข่าขายสินค้าเหล่านี้กับพ่อค้าคนกลางชาวจีนเพื่อแลกเปลี่ยนกับกระดุมห่อที่เป็นเงิน และชาวอาข่าที่พม่ามีการขายสินค้ากับพ่อค้าคนกลางชาวอินเดียในการแลกเปลี่ยนกับเงินรูปของอินเดีย ดังนั้นอาข่าจึงได้มีระบบตลาดและมีปฏิบัติการของเศรษฐกิจผสมผสานมานานนับร้อยปี (Geusau, 1983) แต่ในปัจจุบันการผลิตแบบยังชีพค่อย ๆ หายไปจากความเจริญที่เข้าไปในพื้นที่

งานของแคมเมอร์เกอร์ พบว่า การสลายไปของเศรษฐกิจแบบยังชีพเริ่มขึ้นช่วงปี 2523-2528 (Kammerer, 1988) นอกจากนี้ตุ๊กเกอร์ เสริมว่าการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจในชุมชนมีผลกระทบต่อเอกลักษณ์ของชาวอาข่า เพราะเอกลักษณ์ของชาวอาข่าขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจ เช่น ประเพณีของอาข่าสะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างข้าวและเอกลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ แก่นศูนย์กลางของประเพณีของพวกเขาคือการปลูกข้าว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการฉลองรอบปี และเช่นไหว้บรรพชนรอบปี ดังนั้น การเปลี่ยนนวัตกรรมเกษตรไม่เพียงแต่เป็นการทำลายพื้นฐานการยังชีพ แต่เป็นแก่นของประเพณีอาข่าด้วย และในที่สุดเป็นการทำลายเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอาข่าอีกด้วย (Tooker, 2004)

ส่วนปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจด้านที่ดิน ประเทือง นรินทรางกูร ณ ออยุธยา (2543) พบว่า ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ดินในภาคเหนือ มีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ นั่นคือ ที่สูงกับพื้นราบ ในพื้นที่สูงปัญหาการจัดการที่ดินเด่นชัด มักเป็นความขัดแย้งระหว่างแบบแผนการใช้ที่ดินของชุมชนดั้งเดิมกับนโยบายการใช้ที่ดินบนที่สูงของรัฐ โดยที่แบบแผนการใช้ที่ดินของคนบนที่สูงมักจะถูกมองจากรัฐและคนพื้นที่ราบว่า เป็นการใช้ที่ดินที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การทำลายพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร เป็นสาเหตุของการกัด

เซาะพังทลายของหน้าดิน การตกตะกอนทับถมบริเวณท้องน้ำและหน้าเขื่อน การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทำให้น้ำท่วมเมื่อฝนตกหนัก และการตกค้างของสารเคมีที่ใช้การเกษตร เป็นต้น

ดังนั้น นโยบายของรัฐต่อพื้นที่สูงจึงมุ่งควบคุมการใช้ที่ดินของคนบนที่สูง และจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรของผู้คนที่อยู่ในบริเวณนี้ ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ที่ดินบนที่สูงมีความสลับซับซ้อนขึ้น เมื่อถูกโยงใยเข้ากับปัญหาความมั่นคง ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์ ปัญหายาเสพติดและปัญหาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้การกำหนดนิยามปัญหาต่าง ๆ ในที่สูงถูกบงการจากคนชั้นนำในสังคม กระแสหลัก ที่ถูกชี้นำโดยหลักการนิเวศวิทยาเชิงระบบ ทำให้แบบแผนการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน และชนเผ่าที่ดำรงมาแต่อดีตไม่ได้รับการยอมรับว่ามีความยั่งยืน ภายใต้ความกดดันเหล่านี้ ประกอบกับความกดดันจากการเพิ่มประชากร ทำให้ชุมชนบนที่สูงต้องปรับตัวและต่อสู้เพื่อการยังชีพ ท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจแบบตลาดที่แผ่ขยายเข้ามาในชุมชน สอดรับกับความต้องการควบคุมพื้นที่สูงของหน่วยงานของรัฐ ส่วนการจัดการน้ำและป่าไม้มีบทสรุปโดยรวมของการใช้ชุมชนมาเป็นฐานในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งงานของแคมเมอร์เกอร์ ได้สนับสนุนข้อค้นพบของประเทือง โดยสังเกตว่าชาวอาข่าได้เผชิญกับแรงกดดันทางนิเวศวิทยาและทางด้านเศรษฐกิจ เพราะขาดที่ดินเพียงพอที่จะปลูกข้าว และอาหาร และปลูกพืชไร่ขาย เขาไม่สามารถปลูกข้าวเพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว และต้องซื้อสิ่งของบางอย่างสำหรับเช่นไฟวู้ดและบรรพชน นอกจากนี้ แคมเมอร์เกอร์ได้ศึกษาต่อไปถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมว่า สาเหตุของความยากจนจึงทำให้ชาวอาข่ามีการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แทนประเพณีอาข่า เพราะถูกกว่าและง่ายกว่าการทำพิธีกรรมอาข่า (Kammerer, 1990)

จากปัจจัยการผลิตทางด้านเศรษฐกิจเรื่อง ที่ดิน ที่ชาวอาข่าต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตรจากการทำไร่หมุนเวียนมาเป็นการทำการเกษตรที่ไม่ได้เคลื่อนย้าย ซึ่งพบปัญหาการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีมากเกินไปซึ่งเกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากที่ดินดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นแหล่งต้นน้ำ ต่อมาภาครัฐและเอกชนจึงมีการณรงค์ให้มีการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นภูมิปัญญาเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า งานของพงษ์พร ชยาตุลชาติ (2546) ที่ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนที่สูงของชาวอาข่า อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า วิธีการดำเนินชีวิตของชาวอาข่า อำเภอแม่สรวย ในด้านการทำการเกษตรยั่งยืนในรูปแบบของการเกษตรแบบยั่งยืน ต้องอาศัยกลไกของวิถีชีวิตในสังคมตามระบบของจารีตประเพณี ความเชื่อของชาวอาข่าที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นชีวิตที่เรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยมีกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำ

การเกษตรจากบรรพชนสู่พ่อแม่และลูก ๆ ในลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้ตามธรรมชาติที่มีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดและควบคุม

ผลจากการที่ชาวอาข่าได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนบนที่สูง ทำให้ชุมชนอยู่ด้วยกันในสังคมอย่างปกติสุข มีความสามัคคีกัน มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในส่วนของครอบครัวมีความอบอุ่น มีความพอดี และไม่มีหนี้สิน จากการศึกษาพบว่าอุปสรรคที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในปัจจุบัน คือ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะมองเห็นความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาค่อนข้างน้อย ภายในสถานการณ์ของการพัฒนาจากองค์กรภายนอกเข้ามาให้การศึกษาระบบและส่งเสริมแนวทางการพัฒนาสมัยใหม่ จึงทำให้กลุ่มเยาวชนที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดไม่ให้ความสนใจกับภูมิปัญญา

ส่วนงานที่เกี่ยวข้องระหว่างมิติทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและด้านการเมือง คือ งานของแฮงค์ (Hank, 2001) ที่พบว่า อาข่ายุคบุกเบิกเดินทางจากพม่ามาประเทศไทยในปี พ.ศ. 2445 เพราะเกิดสงครามกลางเมือง และพักอยู่บนภูเขาที่กั้นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า รัฐบาลไทยมีนโยบายหลายอย่างที่นำมาใช้กับคนบนพื้นที่สูงตั้งแต่ปี 2494 เป็นต้นมา และมีการตั้งหน่วยงานตำรวจลาดตระเวนระหว่างเขตแดนช่วงปี 2494-2504 เนื่องจากความกลัวต่อการแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ หน่วยงานดังกล่าวได้ทำงานช่วยกองทุนสหประชาชาติในการควบคุมการใช้ยาไปในทางที่ผิด มีการตั้งหน่วยงานปลูกพืชผลทดแทน และโครงการพัฒนาชุมชนขึ้น ในปี 2513 และในปีเดียวกัน รัฐบาลสนับสนุนโครงการหลวงที่จะทำให้คนบนพื้นที่สูงมีความจงรักภักดีต่อรัฐ-ชาติ และจัดการพัฒนาและสวัสดิการต่าง ๆ แก่ชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้นและไม่ทำไร่หมุนเวียน เพื่อหยุดยั้งการปลูกฝิ่น และแทนที่ด้วยพืชผลอื่น ๆ ลดการทำลายป่า โดยคาดหวังว่าคนบนพื้นที่สูงจะเป็นพลเมืองที่ดี อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยต้องการให้คนบนพื้นที่สูงมีฐานะดี ตามวิถีของคนไทย ไม่ได้ขึ้นกับเอกลักษณ์ของเขา

นอกจากนี้ ยังมีงานของสเตอร์เจิน (Sturgeon, 2005) เรื่องพื้นที่ขอบเขต: การเมืองของการใช้ที่ดินของอาข่าในจีนและไทย ซึ่งเป็นวิจัยเชิงเปรียบเทียบว่าความรู้เรื่องการแบ่งขอบเขตหรือผังการใช้พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งที่อยู่ในประเทศจีน และประเทศไทยมีเหมือนกัน โดยแบ่งเป็นพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ ป่าช้า ป่าใช้สอย ที่อยู่อาศัย นอกจากนี้อาข่าในจีนยังพบพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ได้ใช้สอยใด ๆ ในขณะที่อาข่าในไทยไม่มีพื้นที่ดังกล่าว สิ่งที่น่าสนใจที่สเตอร์เจินกล่าวไว้ คือ เรื่องของการยอมรับความรู้เรื่องการแบ่งพื้นที่ของอาข่ามีการแตกต่างกัน พบว่า รัฐจีนให้การยอมรับในวัฒนธรรมดังกล่าว ส่วนรัฐไทยไม่เห็นความสำคัญแต่อย่างใด

3. งานวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทย ประเด็นการเมือง มีเพียงงานของเดอเรนเบิร์ก (Durrenbeger, 1983) ที่พบว่า พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวอาข่าแท้จริงแล้วเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างเจ้าของงานกับแขกที่มาในงาน ทั้งนี้ เพราะกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีโครงสร้างทางการเมืองที่แตกต่างกันสองด้าน นั่นคือ การจัดลำดับชั้น (hierarchy) และลัทธิความเท่าเทียมกัน (egalitarianism) เดอเรนเบิร์กพบข้อสังเกตของงานเทศกาลว่า เขาจะฆ่าสัตว์หลายตัว และจะเชิญทุกคนในหมู่บ้านมาร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งเจ้าของบ้านจะได้รับเกียรติด้วยการให้เนื้อสัตว์และอาหารแก่ทุกคน ดังนั้น เขาผลิตไม่เพียงแต่การบริโภค แต่เป็นการเพิ่มเกียรติยศหรือสถานภาพในหมู่บ้านด้วย

4. งานวิจัยที่ศึกษาถึงเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนอาข่า เรื่อง “พลังชุมชนและการบูรณาการเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนพุทธ มุสลิม และอาข่าในประเทศไทย” ของ กนกรัตน์ ยศไกร (2549) ได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มหนึ่งที่มีความโดดเด่นเรื่องการรักษาประเพณีของตนไว้หลายชั่วอายุคน ผ่านการสื่อสารทางวาจา(oral communication) เนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีภาษาเขียน โดยงานวิจัยนี้พบว่า อาข่ามีวิถีชีวิตในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในองค์ประกอบความพอประมาณอยู่ในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนต่างศาสนาอื่น คือ ชุมชนพุทธ และมุสลิม โดยผู้นำชุมชนอาข่าได้ใช้วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ ความขยันหมั่นเพียร บากบั่นอดทน เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับชนรุ่นหลัง ความน่าสนใจที่พบจากงานวิจัยนี้คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะของความเป็น “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่มีจุดเด่นและจุดรองของแต่ละชุมชน โดยชุมชนอาข่ามีจุดเด่นเรื่อง ความพอประมาณและมีเหตุผล ในขณะที่พบว่า ชุมชนอาข่ามีภูมิต้านทานทางกายภาพมาก ทว่าภูมิต้านทานต่อลัทธิบริโภคนิยมยังน้อย แม้ว่าจะมีระดับคุณธรรมในจิตใจสูงก็ตาม

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีและการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิด (Conceptual framework) เพื่อแสดงมโนทัศน์ในการศึกษาโดยมีทฤษฎีกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ความจริงทางสังคมเป็นแนวทางในการสร้างมโนทัศน์ ดังนี้

จากกรอบแนวคิดการวิจัยข้างต้น สามารถนำมาอธิบายมโนทัศน์ในการศึกษาโดยจำแนกเป็น 3 กรอบการศึกษาหลัก คือ (1) การสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยของผู้นำทางการปกครองและปราชญ์ชาวบ้าน (2) การสื่อสารไปสู่ปัจเจกบุคคล และ (3) การสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยของบุคคล โดยในแต่ละองค์ประกอบสามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงตามกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

กรอบที่ (1) การสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยของผู้นำทางการปกครองและปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 คือ การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต โครงสร้างทางการปกครอง และ เศรษฐกิจ ตลอดจนสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนอาข่าที่ศึกษา และ **วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2** คือ การศึกษาบทบาทปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองในการสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสามารถจำแนกมโนทัศน์ในการศึกษา ได้แก่

1.1 แหล่งที่มาของความรู้ เพื่อเป็นการศึกษาว่าสถาบันทางสังคม หรือบุคคลใดเป็นแหล่งที่มาความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งศึกษาถึงแหล่งที่มาของความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าซึ่งเป็นคลังความรู้เดิม เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการในการถ่ายทอดคลังความรู้ทางสังคมในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี และ วิถีชีวิต ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ หรือ กรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลได้

1.2 ความเป็นสถาบันทางสังคม มโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นสถาบันทางสังคม เป็นการศึกษาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และด้านวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนศึกษาถึงโครงสร้างทางการปกครองชุมชนทั้งในอดีต และปัจจุบัน รวมทั้งในด้านบทบาทหน้าที่ของผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และในการสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 การให้ความหมายและความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการศึกษากรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้ทราบถึง **ความรู้ (knowledge) และมโนทัศน์ของบุคคล (concept)** รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับว่าอะไรคือ ความหมาย และความคิดเห็นต่อเศรษฐกิจพอเพียง และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 ปัจจัยที่ทำให้กรอบจินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงตามของบุคคลกลายเป็นความจริงเชิงวัตถุวิสัยของชุมชน จากมโนทัศน์การศึกษาในข้อ 1.3 ซึ่งเป็นความจริงเชิงอัตวิสัย หรือกรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้าน มโนทัศน์ในข้อ 1.4 นี้ คือ การศึกษาเพื่อต้องการทราบถึงปัจจัยที่ทำให้กรอบจินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงตามของบุคคลกลายเป็นความจริงเชิงวัตถุวิสัยของชุมชน ซึ่งเป็นมโนทัศน์ซึ่งเพิ่มเติมจากการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ซึ่งพบว่า นอกจากความเป็นสถาบันทางสังคมทั้งทางด้านการปกครอง และด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนแล้ว ยังมีปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ อีกด้วย อาทิ ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล เป็นต้น

1.5 จักรวาลสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เป็นมโนทัศน์ที่ศึกษาถึงสัญลักษณ์ที่มีความหมายถึงเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นจากผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน โดยศึกษาถึงสัญลักษณ์ที่อยู่ในรูปแบบของโครงการ กิจกรรม แผนงาน หรือ การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.6 สัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นมโนทัศน์ที่ศึกษาโดยการวิเคราะห์สัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ จากพิธีกรรมและประเพณี, กฎจารีต ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ, ภาษิต และคำสอน, คติและความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตประจำวันของชาวอาข่าแบบดั้งเดิม กับความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามกรอบแนวคิด 3 องค์ประกอบ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขลำดับ 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรม

กรอบที่ (2) กระบวนการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองไปสู่ปัจเจกบุคคล เป็นการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 คือ การศึกษากระบวนการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองเพื่อถ่ายทอดความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชนในชุมชน โดยมีมโนทัศน์ในการศึกษาประกอบด้วย

2.1 การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็น การศึกษารูปแบบ, วิธีการสื่อสาร, สื่อ และเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้านใช้ในการสื่อสารไปสู่ประชาชนในชุมชน

2.2 การศึกษาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็น การศึกษารูปแบบ, วิธีการสื่อสาร, สื่อ และเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของ ชาวอาข่า ซึ่งผู้นำทางการปกครอง และปราชญ์ชาวบ้านใช้ในการสื่อสารไปสู่ประชาชนในชุมชน

กรอบที่ (3) การสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยของบุคคล เป็นการศึกษาเพื่อตอบ วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 4 คือ เพื่อศึกษาการสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยของบุคคลและความ สอดคล้องกับความจริงเชิงวัตถุวิสัยของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองในเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง จากกรอบแนวคิดในการวิจัยข้างต้นการสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยของบุคคล กระบวนการที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดความจริงเชิงวัตถุวิสัยของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทาง การปกครองในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จนนำไปสู่การสร้างกรอบจินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจ พอเพียงตามอัตวิสัยของบุคคล โดยมโนทัศน์ในการศึกษาประกอบด้วย

3.1 การให้ความหมายต่อเศรษฐกิจพอเพียง และความคิดเห็นต่อเศรษฐกิจ พอเพียง เป็นการศึกษาการให้ความหมายต่อเศรษฐกิจพอเพียง และความคิดเห็นต่อเศรษฐกิจ พอเพียงของประชาชนในชุมชน โดยจำแนกตามกลุ่มอายุ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ถึงกรอบ จินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงของบุคคล

3.2 แหล่งที่มาของความรู้ เป็นการศึกษาถึงแหล่งที่มาของความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงของบุคคล เพื่อทำความเข้าใจว่าประชาชนในชุมชนอาข่านั้นมีแหล่งที่มาของความรู้ใน เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจากที่ใด ซึ่งสามารถจะนำไปวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงกรอบจินตนาการ สร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงตามอัตวิสัยของบุคคลได้

3.3 ความสอดคล้องกับความจริงเชิงวัตถุวิสัยจากผู้นำทางการ และปราชญ์ ชาวบ้าน เป็นการศึกษาความสอดคล้องของกรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงกับความจริงเชิง วัตถุวิสัยในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้นำทางการปกครอง และ ปราชญ์ชาวบ้านสร้างขึ้น